

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

EVLYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NDE GEÇEN BALKAN
ŞEHİRLERİNİN MADDİ KÜLTÜR UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Serpil KIRCA

Danışman
Doç. Dr. Serdar UĞURLU

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Serpil KIRCA'ya ait "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Geçen Balkan Şehirlerinin Maddi Kültür Unsurları" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle / ~~oy çokluğuyla~~ kabul edilmiştir.

22. 08. 2019

	Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Doç. Dr. Serdar UĞURLU	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Erol EROĞLU	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Metin AKYÜZ	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi’nde Geçen Balkan Şehirlerinin Maddi Kültür Unsurları**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Serpil KIRCA

20.08.2019

ÖN SÖZ

Balkan coğrafyası, Osmanlı hâkimiyetinde geçen altı asırlık dönemin yaklaşık olarak dört asrı boyunca oldukça huzurlu bir bölge olmuştur. Ancak son iki asırlık süreçte bu huzurdan pek eser kalmamış, dünyanın en buhranlı bölgelerinden birine dönüşmüştür. Bu buhranlar “Balkanlar”ın son iki yüzyıllık tarihi içinde Müslüman Türklerle akraba toplulukların maruz kaldığı zulüm, baskı, asimilasyon, zorunlu göç ve soykırım, maalesef günümüze kadar uzanan bir olgu olmuştur (Alp 2008: VII). Bölge 2010 yılından itibaren görece bir düzene kavuşmuş gibi görünse de geçmişin kötü hatıraları ve anlaşmazlıkları hala giderilemediğinden her an patlamaya hazır bir saatli bomba niteliği değişmemiştir. Diğer taraftan “Küresel güçlerin bölgeye olan ilgileri de giderek artmaktadır. Tarihî, sosyo-kültürel ve millî bağlarımız, tabii olarak bizi Balkanlar’da yaşanan bütün gelişmelerin içine çekmektedir. Fakat Türkiye’nin, Balkanlar’a yönelik siyasi ve kültürel politikalarının üzerinde vücut bulabileceği akademik ve ilmî bir zemin henüz tam manasıyla inşa edilememiştir” (Alp 2008: 2). Bu nedenle de bölgeye yönelik Türkiye’nin kültürel bağlarını güçlendirecek ve o alt yapıyı akademik ve sosyal olarak hazırlayacak ilmî çalışmalara öncelik verilmesi gerekmektedir.

Balkanlardaki Türk mirası üzerine yapılan çalışmalarla birlikte siyasî ve kültürel faaliyetler de olabildiğince artmış ve güçlenmiş bir durumdadır. Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlı bir kurum olan TİKA’nın başkanlığında yürütülen somut kültür miraslarımızın imarı ve restorasyon faaliyetleri, yurt içinde olduğu kadar Balkan coğrafyasında da taktire şayan bir durumdadır. Bunun dışında Türkiye Üniversiteleri, Yunus Emre Enstitüleri ve Balkan Araştırmaları Merkezleri ile Enstitüleri; somut kültür miraslarımız üzerine olduğu kadar Balkanlarda soyut kültür değerlerimizin de derlenmesi ve arşivlenmesinde, çeşitli sempozyum ve kongreler düzenleyerek sürece katkıda bulunmaya devam etmektedirler. Üzerinde çalışmakta olduğumuz Yüksek Lisans Tezimizin konusu olan “*Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi’nde Geçen Balkan*

Şehirlerinin Maddî Kültür Unsurları” adlı çalışmamız da benzer amaca hizmet eden daha nice mastır ve doktora tezlerinden birisidir. Bugün Balkanlar üzerine artan ilgi, beraberinde bu türden akademik çalışmaları da getirmiş durumdadır. Evliyâ Çelebi’nin on yedinci asır boyunca gezdiği ve çeşitli notlar aldığı Balkan coğrafyası, bugün her yönüyle akademik çalışmalara alınmalıdır. Bu konuyu belirlemedeki amacımız Evliyâ Çelebi zamanındaki somut kültür miraslarımız ile güncel durumdaki somut kültür miraslarımızın karşılaştırılması ve yok olup gidenlerin tespitinin dışında hala ayakta olanlarının sözlü geleneğe ve kültüre katkılarının da ortaya konulması olacaktır.

Türkiye’nin kültürel sınırlarının görüldüğü üzere siyasi sınırlarının çok ötesinde başlaması sebebiyle bu türden çalışmaların yapılması elzemdir. Ülkemizde son yirmi yılda başlayan ve giderek artan Balkanlar’a dair ilginin, böylelikle akademik ve popüler düzeyde desteklenmesi de sağlanmış olacaktır. Bugün Balkan Türk mirasının araştırılması ve tanıtımının yapılması demek aynı zamanda Anadolu halk kültürüne de hizmet etmek anlamına gelmektedir. Çünkü Balkan halk kültürüne dair yapılacak her çalışma bugün Anadolu’da sayıları on beş milyonu bulan Balkan kökenli vatandaşımızı doğrudan ilgilendiren bir husustur. Bu çok güçlü bir nüfus potansiyelidir ve bu potansiyel mutlaka doğru bir şekilde yönlendirilmelidir. Mevcut çalışmamız ile Balkan Türk mirasına ve kültürüne dair ilgiyi bir nebze olsun arttırabilirsek, kendimizi başarılı addetmemiz için bu yeterli olacaktır.

Serpil KIRCA

20.08.2019

ÖZET

EVLYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NDE GEÇEN BALKAN ŞEHİRLERİNİN MADDİ KÜLTÜR UNSURLARI

Serpil KIRCA

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Serdar UĞURLU

Ağustos 2019, 71 + xvii Sayfa

Balkan coğrafyası Osmanlı hâkimiyeti döneminde yoğun bir imar faaliyetine sahne olmuştur. Bu imar faaliyetleri neticesinde Balkanlar çeşitli Türk-İslam eserleri ile donatılmıştır. Camiler, tekkeler, hanlar, hamamlar, çarşılar, bedestenler, köprüler, kuleler, yollar, kışlalar ve daha nice somut kültür ürünleri ile Balkan şehirleri imar edilmiştir. Balkanların Osmanlı hâkimiyetinden çıkması ile bu tarihi yapıların önemli bir kısmı yıkılmış, tahrip edilmiş ya da başka amaçlarla kullanılır olmuştur da geride kalan ve günümüze kadar da ulaşan eserler bir hayli fazladır. Son yirmi yıldan bu yana Balkan coğrafyasına olan ilginin artması sonucu buralara olan turistik ve kültürel ziyaretler, nihayetinde Türkiye hükümetlerinin de dikkatini çekmeyi başarmıştır. Osmanlı'nın geride bıraktığı somut kültür mirasları hala Balkanlarla olan kültürel bağlarımızın en güçlü kanıtlarıdır. Bu somut kültür ürünleri bugün Türkiye Cumhuriyeti kurumları tarafından çeşitli projeler kapsamına alınarak yeniden imar edilmekte ve tamamen yıkılıp yok olmaktan kurtarılmaktadır. Bu çalışmalara son yıllarda yapılan akademik çalışmalar da katılmış durumdadır. Mevcut çalışmamız da bu türden bir amaçla yola çıkılarak oluşturulmuş bir çalışmadır.

Anahtar kelimeler: Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme, Balkanlar, Somut Kültür, Soyut Kültür, Osmanlı.

ABSTRACT**MATERIAL CULTURE ELEMENTS OF BALKAN CITIES IN THE EVLİYA
ÇELEBİ TRAVELOGUE****Serpil KIRCA****Master Thesis****Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Serdar UĞURLU****August 2019, 71 + xvii Pages**

The Balkan geography has been the scene of intense development in the period of Ottoman rule. As a result of these reconstruction activities, the Balkans were equipped with various Turkish-Islamic works. Balkan cities were built with mosques, monopolies, inns, baths, bazaars, bazaars, bridges, towers, roads, barracks and many other concrete cultural products. Even though a significant part of these historical buildings were destroyed, destroyed or used for other purposes with the emergence of the Balkans from the Ottoman rule, the artifacts that survived and survived until the present day are quite large. The last two decades of the attractions here is the result of increasing interest in the Balkans since geography and cultural visits, it has finally succeeded in attracting the attention of governments in Turkey. The concrete cultural heritage left by the Ottoman Empire is still the strongest evidence of our cultural ties with the Balkans. This tangible cultural products today are being rebuilt by the Republic of Turkey on the scope of various projects and institutions are fully recovered from being torn down. The academic studies conducted in recent years have also participated in these studies. Our current study is a study created for this purpose.

Key words: Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme, Balkans, Concrete Culture, Abstract Culture, Ottoman.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xv
KISALTMALAR LİSTESİ	xvii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. BALKANLARDA TÜRK KÜLTÜR VARLIĞI.....	4
1.1. Kültürün Tanımı.....	4
1.2. Somut Kültürel Miras.....	6
1.3. Balkanlar’da Osmanlı-Türk Mirası	8
II. BÖLÜM	
2. EVLİYA ÇELEBİ VE SEYAHATNAMESİ.....	12
2.1. Evliyâ Çelebi Kimdir	12
2.2. Seyahatnâme Dair Çalışmalar	14
III. BÖLÜM	
3. SEYAHATNÂMEDE GEÇEN BALKANLARDAKİ SOMUT KÜLTÜREL MİRASLAR.....	16
3.1. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehir Kaleleri.....	16
3.1.1. Keliğra Sultan Kalesi	16

3.1.2..Atina Kalesi.....	17
3.1.3. Anapolu Kalesi.....	17
3.1.4. Benefşe Kalesi.....	17
3.1.5. Koron Kalesi	18
3.1.6. Moton Kalesi.....	19
3.1.7. Anavarin Kalesi.....	20
3.1.8. Todori Kalesi.....	21
3.1.9. Hanya Kalesi	21
3.1.10. Sakız Kalesi.....	23
3.1.11. Limnî Kalesi.....	23
3.1.12. Midilli Kalesi	24
3.1.13. Erdel Diyarında Macar Kaleleri.....	25
3.1.14. Nemse'nin Alman Vilayeti Kalelerinin İsimleri.....	25
3.1.15. Pravadi Kalesi - (Bulgaristan).....	26
3.1.16. Emir Paşa Kalesi	27
3.1.17. Şumi Harap Kalesi	27
3.1.18 Ruscuk (Urusçuk) Kalesi	27
3.1.19. Yergöğü (Çöl) Kalesi.....	28
3.1.20. Zıştovi Kalesi	28
3.1.21. Niğebolu Kalesi - (Bulgaristan)	29
3.1.22. Silistre Kalesi	31
3.1.23. Karaharman Kalesi.....	32
3.1.24. Yenisala Kalesi	33
3.1.25. Zağra Yenice Kalesi.....	33
3.1.26. Yenehisar Kalesi	34
3.1.27. Süzebolu-(Bulgaristan)	34
3.1.28. Süzebolu Harap Kalesi (Bulgaristan).....	34
3.1.29. Ahyolu Kalesi (Bulgaristan)	34
3.1.30. Müsevre Kalesi	35
3.1.31. Köprü Kalesi (Bulgaristan).....	35

3.1.32. Varna Kalesi (Bulgaristan).....	35
3.1.33. Mankalya Kalesi (Romanya)	36
3.1.34. Tulça Kalesi (Romanya)	36
3.1.35.. Tatarpınarı Kalesi (Bulgaristan - Romanya).....	36
3.1.36. Akkirman Kalesi (Romanya)	37
3.1.37. Yanıkhisar Kalesi (Romanya).....	38
3.1.38. Bender Kalesi (Romanya - Bulgaristan)	38
3.1.39. Hotin Kalesi	39
3.1.40. Soroka Kalesi	40
3.1.41. Kamanisçe Kalesi.....	40
3.1.42. Gürlev Kalesi	41
3.1.43. Topordok Kalesi (Romanya).....	41
3.1.44. Kırilov Kalesi	41
3.1.45. Kobilak Kalesi.....	41
3.1.46. Oman (Aman) Kalesi	41
3.1.47. İstine Kalesi.....	42
3.1.48. Sroka Kalesi	42
3.2. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehir Camileri.....	42
3.2.1. Eski Zağra Camileri	42
3.2.2. Hamza Bey Mektebi.....	42
3.2.3. Pravadi - Bektaşî Tekkesi	43
3.2.4. Pravadi - Yeniçeri Piri Efendi Tekkesi	43
3.2.5. İbrahim Paşa Cami	43
3.2.6. Sofu Mehmet Paşa Cami.....	44
3.2.7. Beğ Cami.....	44
3.2.8. Rüstem Paşa Cami	44
3.2.9. Rusçuk Şehri	44
3.2.10. Yıldırım Han Cami - (Edirne).....	45
3.2.11. Şah Melik Cami	46
3.2.12. Eski Cami-Edirne.....	46

3.2.13. Çelebi Efendi Cami	47
3.2.14. Kabrancı Cami	47
3.2.15. Emir Çelebi Cami.....	47
3.2.16. Kadı Avni Cami	47
3.2.17. Katib Balı Cami	47
3.2.18. Kurşunlu Cami	48
3.2.19. Eski Cami.....	49
3.2.20. Akkapı Cami	49
3.2.21. Mahkeme Cami	49
3.2.22. Pazaryeri Cami.....	49
3.2.23. Haraccı Cami.....	49
3.2.24. Kale Cami - (Silistre).....	49
3.2.25. İsmihan Sultan Cami.....	50
3.2.26. Sarıca Paşa Cami.....	50
3.2.27. Ömer Çerçi Cami	50
3.2.28. Ulu Cami	50
3.2.29. Şehabeddin Paşa Cami.....	50
3.2.30. Yeşiloğlu Cami	51
3.2.31. İmaret Cami.....	51
3.2.32. Anbar Kadı Yeni Cami	51
3.2.33. Koruağası Cami.....	51
3.2.34. Köprübaşı Cami	51
3.2.35. Tabbağlarıçı Cami	51
3.2.36. Uğraş Cami	52
3.2.37. Emir Şeyh Cami.....	52
3.2.38. Çelebi Cami	52
3.2.39. Gül Cami	52
3.2.40. Koca Mahmut Paşa Eski Cami.....	52
3.2.41. Koca Derviş Mehmet Paşa Cami	52
3.2.42. Molla Efendi Cami.....	53

3.2.43. Eski Siyavuş Paşa Cami	53
3.2.44. Defterdar Cami.....	53
3.2.45. Çelebi Cami.....	53
3.2.46. Şeftali Cami.....	53
3.2.47. İmaret Cami	53
3.2.48. Varna Camileri	53
3.2.49. Akkirman	54
3.3. Seyahatnamede Geçen Balkan Şehir Mektepleri	55
3.3.1. Kurşunlu Cami Mektebi - (Silistre)	55
3.3.2. Eski Cami Mektebi - (Silistre)	55
3.3.3. Mahkeme Cami Mektebi - (Silistre)	55
3.3.4. Derviş Efendi Mektebi - (Silistre).....	55
3.3.5. Akkapı Mektebi - (Silistre) I.....	55
3.3.6. Sabuncuzade Mektebi - (Silistre).....	55
3.3.7. Haraccı Mektebi - (Silistre).....	56
3.3.8. Çarşı Mektebi - (Silistre).....	56
3.3.9. Dede Mektebi	56
3.4. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehir Tekkeleri	56
3.5. Filibe Derviş Tekkeleri	56
3.5.1. Celvetî Tekkesi (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).....	56
3.5.2. Kadirî Tekkesi (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).....	56
3.5.3. Gülşenî Tekkesi (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).....	56
3.5.4. Batova Sultan Tekkesi (Bulgaristan)	56
3.6. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehir Hamam ve Kaplıcaları	57
3.6.1. Çifte Hamam	57
3.6.2. Alaca Hamam.....	57
3.6.3. Küçük Hamam	57
3.6.4. Paşa Hamamı	57
3.6.5. Yeni Hamam	57
3.6.6. Sunkur Beğ Hamamı	58

3.6.7. Avratlar Ilıcası (Kaplıcası).....	58
3.6.8. Köstence Ilıcası	58
3.6.9. Aydos Ilıcası	58
3.7. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehir Medreseleri.....	59
3.7.1. Karagöz Paşa Medresesi	59
3.7.2. Şehâbeddin Paşa Medresesi	59
3.7.3. Aya Anastansiye Manastırı	59
3.7.4. Akkirman Kalesi Varoşundaki Medrese	60
3.8. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehir Sarayları	60
3.8.1. Paşa Sarayı	60
3.8.2. Yakup Ağa Sarayı	60
3.8.3. Koca Mehmet Ağa Sarayı	60
3.8.4. Koca Peltek Yakup Çavuş Sarayı	60
3.8.5. Molla Sarayı	60
3.8.6. Gınayi Efendi Sarayı.....	61
3.8.7. Durganlı Ağa Sarayı.....	61
3.8.8. Güzelce Ali Paşa Sarayı.....	61
3.8.9. Bekir Ağa Sarayı	61
3.8.10. Serdar Solak Sarayı	61
3.8.11. İmam Sarayı	61
3.8.12. Mütevelli Sarayı	61
3.8.13. Voyvoda Sarayı	62
3.8.14. Özü Eyaleti (Bulgaristan - Romanya).....	62
3.9. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehirlerinde Giyim, Kuşam	62
3.9.1. Akkirman Ovası (Romanya) Giyim - Süsleme	62
3.10. Kırklise Şehri (Kırklareli) ve İnanç	63
3.11. Diğer Unsurlar.....	63
3.11.1. Devne Değirmenleri (Bulgaristan - Romanya).....	63
3.11.2. Yılan Adası (Romanya)	64
3.11.3. İsmail Şehri (Bulgaristan - Romanya)	64

3.11.4. Çalgı Aleti 65

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME..... 67

KAYNAKLAR 69

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 3.1: Yunanistan Sınırları İçerisinde Bulunmaktadır	17
Fotoğraf 3.2: Benefşe Kalesi'nden Görünüm	17
Fotoğraf 3.3: Koron Kalesi'nden Görünüm ve Koron Kalesi'ni Gösteren Bir Gravür .	18
Fotoğraf 3.4: Modon Kalesi (Machiel Kiel Fotoğraf Arşivi)	19
Fotoğraf 3.5: Anavarin Kalesi	20
Fotoğraf 3.6: Hanya Kalesi.....	21
Fotoğraf 3.7: Sakız Kalesi	23
Fotoğraf 3.8: Limni Kalesi	23
Fotoğraf 3.9: Midilli Kalesi	24
Fotoğraf 3.10: Pravadi Kalesi - (Bulgaristan).....	26
Fotoğraf 3.11: Ruscuk (Urusçuk) Kalesi.....	27
Fotoğraf 3.12: Osman Nakkaş'ın Çizimiyle Niğbolu Muharasası	29
Fotoğraf 3.13: Silistre Kalesi.....	31
Fotoğraf 3.14 : Nakkaş Osman'ın Elinden Karaharman Deniz Muharebesini Gösterir Minyatür.....	32
Fotoğraf 3.15: Akkirman Kalesi (Romanya).....	37
Fotoğraf 3.16: Bender Kalesi.....	38
Fotoğraf 3.17: Hotin Kalesi	39
Fotoğraf 3.18: Soroka Kalesi	40
Fotoğraf 3.19: Kamanışçe Kalesi	40
Fotoğraf 3.20: Maktül İbrahim Paşa Camisi	43
Fotoğraf 3.21: Yıldırım Beyazıd Han Cami	45
Fotoğraf 3.22: Şah Melek Paşa Cami-Edirne	46
Fotoğraf 3.23: Edirne Eski Cami	46
Fotoğraf 3.24: Silistre Kurşunlu Cami	48
Fotoğraf 3.25: Çifte Hamam.....	57
Fotoğraf 3.26: Karagöz Paşa Medresesi	59

Fotoğraf 3.27: Zurna.....	65
Fotoğraf 3.28: Hâkâni Kös	65
Fotoğraf 3.29: Ud	66

KISALTMALAR LİSTESİ

BAİBÜ	: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bşk.	: Başkan, Başkanlık
çev.	: Çeviren
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan Önce
nu.	: Numara
öl.	: Ölüm Tarihi
sn.	: Saniye
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
s.	: Sayfa
haz.	: Hazırlayan

GİRİŞ

Bugün Osmanlı coğrafyası denilen 27 milyon kilometre karelik toprak parçasında hala Osmanlı döneminin derin izlerine rastlamak oldukça doğal bir durumdur. Bu nedenle bu derin izlerin, Türk kültür ve kimliği üzerindeki belirleyiciliği de düşünülecek olursa, incelenmesi her Türk akademisyenin bir borcudur. Biz de bu hassasiyet gereği “*Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi’nde Geçen Balkan Şehirlerinin Maddi Kültür Unsurları*” adlı yüksek lisans tez çalışmamızla en azından üzerimize düşen sorumluluğu bir nebze olsun yerine getireceğimizi ummaktayız. Bu çalışmayı meydana getirmekteki öncelikli amacımız on yedinci asır boyunca Balkanları da gezip çeşitli notlar tutmuş olan Evliyâ Çelebi’nin Seyahatnâmesi’nden hareketle önce Balkanların Türk ve İslam şehirlerinin dönemdeki eşsiz İslam eserlerinin neler olduğunu tespit etmek ve hem de bu eserlerin güncelde de durumlarının neler olduğunu anlayabilmektir. Ayrıca eserlerin şehir sözlü tarihlerine de var olan etkileri tespit edilebilirse bu da ayrıca bir kazanımımız olacaktır.

Çalışmamızın amacını bu çerçevede özetleyebilmekteyiz. Amaçtan hareketle konu da aslında belli ölçülerde kendisini açık etmektedir. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi’nde geçen maddi kültür unsurları inceleneceği için çalışmanın kapsamına-konusuna Osmanlı dönemi Balkan ülkeleri ve şehirleri doğrudan girmektedir. Bu da çalışmanın kapsamını olabildiğince arttırmaktadır. Bu yönüyle çalışma oldukça zor bir çalışmadır. Ayrıca bu çalışmadan önce Balkan şehirleri üzerine yapılmış olan çalışmaların neredeyse yüzde doksanının yabancı literatürden olması ve henüz Türkçe’ye de kazandırılmamış bulunması ayrıca çalışmada karşılaşılan bir başka zorluktur. Çalışmada karşılaşılan en büyük zorluk ise seyahatnâmede geçen mimari eserlerin bugün de hala ayakta olup olmadığının tespitidir. Belli başlı öne çıkmış olan Balkan şehirleri ve abide olmuş mimari eserleri için bu zorluk pek söz konusu olmasa da esere yansımış olan her somut kültür mirasımız için bu durum söz konusu değildir.

Yukarıdaki paragrafta sıraladığımız zorluklardan ötürü çalışmamızın yürütülmesi noktasında en fazla faydalandığımız eser Evliyâ Çelebi'nin kendi Seyahatnâmesi olmuştur. Bugüne kadar pek çok araştırmacı konu üzerine eğilmiş ve Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâmesi üzerine çalışmalar yapmıştır. Bizim çalışmamızda faydalanmak üzere seçtiğimiz çalışma ise Seyit Ali Kahraman ile Yücel Dağlı'nın birlikte hazırladıkları “*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi*” adlı Yapı Kredi Yayınları tarafından çeşitli tarihlerde yayınlanmış olan altı ciltlik eserdir. Bu eser önce çeviri metin olarak on cilt halinde yine Yapı Kredi Yayınları tarafından çeşitli tarihlerde yayınlanmış bir eserdir. Bu neşriyatta R. Dankoff, Z. Kurşun, İ. Sezgin, S. A. Kahraman ve Y. Dağlı gibi alanında uzman akademisyenler görev almışlardır. Şöyle ki: *Evliya Celebi Seyahatnamesi: (1. Kitap)*, haz.: R. Dankoff - S. A. Kahraman - Y. Dağlı (2006) *Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: (2. Kitap)*, haz.: Z. Kurşun - S. A. Kahraman - Y. Dağlı (1999). *Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: (3. Kitap)*, haz.: S. A. Kahraman - Y. Dağlı (1999) *Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: (4. Kitap)*, haz.: Y. Dağlı - S. A. Kahraman (2001) *Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: (5. Kitap)*, haz.: Y. Dağlı - S. A. Kahraman - İ. Sezgin (2001) *Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: (6. Kitap)*, haz.: S. A. Kahraman - Y. Dağlı (2002) *Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: (7. Kitap)*, haz.: Y. Dağlı - S. A. Kahraman - R. Dankoff (2003) *Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: (8. Kitap)*, haz.: S. A. Kahraman - Y. Dağlı -R . Dankoff (2003) *Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: (9. Kitap)*, haz.: Y. Dağlı - S. A. Kahraman - R. Dankoff (2005) *Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: (10. Kitap)*, haz.: S. A. Kahraman - Y. Dağlı - R. Dankoff (2007). Eserin günümüz Türkçesine çevrilmesinde ise S. A. Kahraman ile Y. Dağlı görev almışlardır. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: İstanbul (1. Kitap, 1. Cilt)*. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: İstanbul (1. Kitap, 2. Cilt)* haz.: S. A. Kahraman -Y . Dağlı (2003). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya - Kırım-Girit (2. Kitap, 1. Cilt)* *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım - Girit (2. Kitap, 2. Cilt)* haz.: Y. Dağlı - S. A. Kahraman (2005) *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: Konya – Kayseri – Antakya – Şam – Urfa – Maraş – Sivas – Gazze – Sofya - Edime (3. Kitap, 1. Cilt)* *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: Konya – Kayseri – Antakya – Şam – Urfa – Maraş – Sivas – Gazze – Sofya - Edirne (3. Kitap, 2. Cilt)* haz.: S. A.

Kahraman - Y. Dağlı (2006) *Günümüz Türkçesiyle Evliya Celebi Seyahatnamesi: Bağdad - Basra - Bitlis - Diyarbakır - Isfahan - Malatya - Mardin - Musul - Tebriz - Van (4. Kitap, 1. Cilt) Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Celebi Seyahatnâmesi: Bağdad - Basra - Bitlis - Diyarbakır - Isfahan - Malatya - Mardin - Musul - Tebriz - Van (4. Kitap, 2. Cilt)* haz.: S. A. Kahraman - Y. Dağlı (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Akkirman - Belgrad - Gelibolu - Manastır - Özü - Saraybosna - Slovenya - Tokat – Üsküp (5. Kitap, 1. Cilt)* haz.: S. A. Kahraman (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Akkirman - Belgrad - Gelibolu - Manastır - Özü - Saraybosna - Slovenya - Tokat – Üsküp (5. Kitap, 2. Cilt)* haz.: S. A. Kahraman (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Podgoriçe, İştib, Vidin, Peçoy, Budin, Üstürgon [Estergon], Ciğerdelen, Macaristan, Öziçe, Taşlıca, Dobra-Venedik, Mostar, Kanije (6. Kitap, 1. Cilt)* haz.: S. A. Kahraman (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Podgoriçe, İştib, Vidin, Peçoy, Budin, Üstürgon [Estergon], Ciğerdelen, Macaristan, Öziçe, Taşlıca, Dobra-Venedik, Mostar, Kanije (6. Kitap, 2. Cilt)* haz.: S. A. Kahraman (2010).

Evliyâ Çelebi'nin mevcut çalışmasının (2. Kitap, 1. Cilt), (2. Kitap, 2. Cilt), (3. Kitap, 1. Cilt) (3. Kitap, 2. Cilt), (5. Kitap, 1. Cilt), (5. Kitap, 2. Cilt), (6. Kitap, 1. Cilt) ve (6. Kitap, 2. Cilt) serileri doğrudan ya da dolaylı olarak Balkanlardaki gezi notlarını ihtiva etmektedir. Bu notlar arasında Balkan ülkelerinin Girit, Sofya, Ciğerdelen, Macaristan, Öziçe, Taşlıca, Dobra-Venedik, Mostar, Kanije, Podgoriçe, İştib, Vidin, Peçoy, Budin, Üstürgon, Akkirman, Belgrad, Gelibolu, Manastır, Özü, Saraybosna, Slovenya ve Üsküp gibi önde gelen şehirlerine dair eşsiz bilgilere rastlamak mümkündür. Çalışmamızda bu şehirlerde Evliyâ Çelebi'nin rastladığı çeşitli somut kültürel miraslarımıza dair tutmuş olduğu notlardan doğrudan faydalanılmıştır. Bu eserlerin günümüzdeki durumları ve hatta bazılarının resimlerine de çalışmada yer verilerek görsel olarak da çalışmaya bu eserler alınmıştır. Mevcut çalışmamız işte bu noktada Balkan coğrafyası üzerinde odaklanmaktadır. Evliyâ Çelebi'nin düzenlediği seyahatnameye bu kültürel değerlerimizin girdiği ölçüde biz de bunları ve günceldeki durumlarını buradan değerlendirmeye çalışmayı hedeflemekteyiz.

I. BÖLÜM

1. SOMUT KÜLTÜR NEDİR VE BALKANLARDA TÜRK VARLIĞI

1.1. Kültürün Tanımı

Kültür, insanoğlunun var olduğu andan itibaren doğayla ve birbirleriyle girmiş oldukları çeşitli etkileşimler sonucu üretmiş oldukları her şeydir. Buradaki “her şey”den kasıt, tarihi süreçte insanlığın maddi ve manevi bütün kazanımlarıdır. Bozkurt Güvenç’in aktarımıyla Karl Marx kültürü buna benzer bir yaklaşımla (1996: 96): “kültür, doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı her şeydir” şeklinde tanımlanmaktadır. Kültür kavramı aslen Latince kökenli bir kavramdır. “XV. yüzyılın başlarında İngilizceye *culture* olarak geçmiştir ve çiftçilik, doğal büyümenin gözetilmesi gibi anlamlarda kullanılmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren kelimenin anlamı insan gelişimini de içine alacak biçimde genişlemiştir” (Oğuz 2010: 125). “Kültür konusunun, maddî kültür ve manevî kültür olarak ayırma tabi tutulmasının sebebi, kültürün insanlar tarafından, tarihin erken dönemlerinden itibaren hem soyut hem de somut olarak üretilmekte olduğunu göstermek içindir” (Uğurlu 2011: 336). Kültür ayrıca “toplumun bir üyesi olan birey tarafından kazanılan alışkanlıklar, değerler, idealler, gelenek, görenek, sosyal kurallar, ahlak kuralları, sanat, inanç, inanış ve diğer kabiliyetleri oluşturan bilgileri kapsayan kompleks bütündür. Kültür, sosyal genetiğimiz-mirasımızdır ki, kültür; ülke, kilise, toplum ve aile gibi kurumları ve hatta daha fazlasını, bütün gelenek ve görenek (sosyal norm) çeşitlerini, doğru yanlış bütün düşünceleri, yemek yapım tekniklerini, eğlence tarz ve araçlarını, düşünme ve yaşama şekillerini ve iletişim türlerini kapsar” (Sharma ve Malhotra, 2007: 79). Görüldüğü üzere kültür, aynı zamanda sosyalleşmede de oldukça aktif bir rol üstlenmektedir. Buradan hareketle karşımıza “kültürleme” kavramı çıkmaktadır. Kültürleme, bireyin

sosyalleşme sürecini de ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. “Bir çocuk dünyaya geldikten sonra, aile, okul, iş yeri, çarşı vesaire vasıtalarla, içinde yaşadığı toplumun kültürünü alır, şahsiyetine mal eder. Çocuk, bu suretle içinde doğduğu ve yaşadığı toplumun bir uzvu ve temsilcisi olur. Bir millete mensup olan her fert, o milletin kültürünü, dilini, dinini, zevkini, inançlarını, örf ve âdetlerini beraberinde taşır. Kültür fertleri aşan, fertlere şekil, yön ve şahsiyet veren bir varlıktır. Alman filozofu Hegel, buna "objektif geist" = "maddeleşmiş ruh" adını veriyor. Hegel'den sonra gelen düşünürler buna "kültür" adını veriyorlar” (Kaplan 2004: 26).

“Kültür ile aynı kökten gelen “coulter” saban demirinin ağzı demektir. İnsan faaliyetlerinin en inceliklisine işaret eden kelimeyi emek ve tarımdan (*agriculture*), gelişim (*cultivation*) ve üründen (*crops*) alırız. Öyleyse günümüz popüler söyleyişlerinden olan (*kültürel materyalizm*) etimolojik olarak gereksiz bir tekrar içermektedir. Kültür, başlangıçta tamamen materyalist bir süreci imlemiş, zamanla değişmeceli olan tinsel meselelere kaymıştır. İnsanoğlunun kır yaşamından kent yaşamına, domuz besiciliğinden Picasso’ya, toprağı işlemekten atomu parçalamaya uzanan tarihsel gelişimini de sergiler” (Eagleton’dan Akt. Uğurlu, 2010: 336). Türkçe sözlükte de kültür karşılığında “ekin” ifadesinin tercih edilmiş olması sözcüğün etimolojik geçmişine bir atıf nedeniyledir. Karl Marx az önce de ifade edildiği üzere, kültürün materyalist bir ilerleme sürecinin ürünü olduğunu belirtmektedir. Marx’ın düşüncesinde “Kültür, bir bakıma, insanoğlunun maddî ve manevî ihtiyaçlarının maddeleşmiş şekillerinden ibarettir” (Kaplan 2004: 28). Görüldüğü üzere kültür kavramı insan hayatı için oldukça önemli bir kavramdır. İnsan hayatında yönetmediği bir alan yoktur. “Her birey, içerisinde yaşadığı toplumun sahip olduğu maddî ve manevî değerleri ile zaman içerisinde donanarak, o kültürün bir parçası haline gelir. Bu nedenle bireylerin dâhil oldukları kültürlerin kimliklenmelere de etkisi tamdır. Farklı kültürlerle dâhil olan bireylerin birbirlerine yabancı olarak görünmeleri, sahip oldukları farklı kültür donanımlarından kaynaklanmaktadır” (Uğurlu 2010: 338). “Her toplum bir diğer toplumdan, kendisine has olan uygulama şekillerinin farklılığıyla ayrılır” (Sharma ve Malhotra 2007: 79). Kültür ile kimliğin kurmuş olduğu bu ilişki bugün de bütün canlılığı ile devam etmektedir. Soyut kültür ürünlerinden hareketle üretilmekte olan kimlik unsurları son elli yıllık periyotta yanına somut kültür ürünlerini de almıştır. Bu

da demek oluyor ki içinde bulunduğumuz asırda geçmişten miras kalan somut kültür ürünleri artık eskisine nazaran çok daha fazla değer görecektir.

1.2. Somut Kültürel Miras

Kültür kavramı Batı kökenli bir kavram olup farklı ilmi disiplinler çerçevesinde farklı farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Bu tanımlamalar yaklaşık olarak benzer ortak özellikleri de yansıtan tanımlamalar olabilmektedir. Bu bağlamda “Kültür; bir bölgenin, ülkenin ya da bir topluluğun geçmişten günümüze kadar süregelen örf, adet, inanış, yaşam biçimleri, beslenmeleri, el sanatları, tarihi açıdan değere sahip varlıkları gibi birçok unsurunu kapsayan bir kavramdır. Diğer yandan kültür, bir ülke ya da halk topluluğuna özgü düşünce, sanat eserleri ve eğitim faaliyetlerinin tamamını da kapsar” (Diker ve Deniz 2016: 1). İki çeşit kültür türü vardır. Bunlar somut ve soyut kültür şeklinde gösterilebilmektedir ya da bazı kaynaklarda maddi ve manevi kültür şeklinde de karşımıza çıkabilmektedir.

Somut kültür ve somut kültür ürünleri ile ilgili bir şeyler söylemeden önce meselenin daha iyi anlaşılabilmesi adına soyut kültür ve soyut kültür ürünlerine dair bazı açıklamalara gitmenin faydası olacaktır. Burada öncelikle soyut kültür denildiği zaman ne anlaşılması gerektiği üzerinde durulmalıdır. Son zamanlarda somut olmayan kültürel miras da denilen bu kültür türü genellikle sözel yollarla üretilen ve icrası da sözel yollarla yapılan, geleneksel bağlamlarında ya da başka yollarla sonraki nesillere yine sözel yollarla aktarımı yapılan kültür ürünleridir. Geleneksel halk kültürümüzün soyut kültür ürünleri, sahip olduğu dinamik yapısı nedeniyle her dönemde farklılaşabilmekte, ihtiyaca cevap vermediği durumlarda da artık kullanılmayarak unutulmaya itilmek gibi doğal bir süreci yaşayabilmektedir. “Kültürü koruma ve yaşatma üzerine yürütülen çalışmaların “durağan” ve “dinamik” kavramları üzerine biçimlendikleri görülür. Söz konusu kavramlar, kültür mirası üzerinden değerlendirildiğinde somut kültür mirasının durağan, somut olmayan kültürel mirasın ise dinamik olduğu görülmektedir” (Basat 2013: 61). Sözlü gelenek görüldüğü üzere

doğası itibariyle dinamiktir ve ihtiyaçlara cevap verdiği müddetçe varlığını sürdürebilmektedir.

Manilerimiz, ağıtlarımız, türkülerimiz, masal, efsane ve destanlarımız, gelenek, görenek, adet ve alışkanlıklarımız ve daha nice kültürel kazanımlarımız soyut kültür ürünleri arasında sayılabilmektedir. Bugün bu kültürel kazanımlarımız eski dönemlere göre çok daha zayıf olarak sözlü gelenekte yaşatılmaya devam edilmekte bu nedenle de çeşitli kültür politikaları ve çalışmaları ile bu kazanımların yaşatılması hedeflenmektedir. Diğer yandan folkloristlerimiz tarafından da en azından unutulmalarının önüne geçilmesi adına derleme çalışmalarına konu olmakta ve yapılan derleme faaliyetleri ile bu kazanımlar, yazılı ve görsel olarak arşivlenmektedir. “1972 yılında imzalanan *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi*’nde koruma altına alınması gereken kültür mirasının kültürel ve doğal miras olarak iki başlık altında incelendiği görülür” (Basat 2013: 62). Sözleşme metni incelendiğinde görülecektir ki somut kültürel miras ön planda tutulmuş, soyut kültürel mirasa dair ise bir yaklaşım belirlenmemiştir. Bu sözleşmeyle “Maddi ve manevi yönüyle bir bütün oluşturan kültüre yalnızca maddi yönüyle bakılıyor olması bütüncül bir koruma yaklaşımına uygun değildir ve Sözleşme’deki koruma yaklaşımı sosyo-kültürel dinamikleri göz ardı etmektedir” (Basat 2013: 62). Soyut kültürel mirasa dair yaklaşımdaki bu eksiklik ilk olarak 1989 yılındaki “Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı” ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu kararda “Folklor kalıplarının değerlerinin sözlü olarak, taklit yoluyla veya farklı şekillerde aktarıldığı vurgulanarak, folklor biçimlerinin dil, edebiyat, müzik, dans, oyunlar, mitoloji, ritüeller, gelenekler, el sanatları, mimari ve diğer sanat dallarını içerdiği belirtilmiştir” (Basat 2013: 62). Böylece gelenekli anlatıların da dâhil edilmesi ile soyut kültür kazanımlarına dair çalışmalar başlatılmıştır. Devamında M. Öcal Oğuz’un “*Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*” adlı konuya dair kitap çalışmasından da takip edebildiğimiz kadarıyla (2013: 171-247) *Yaşayan İnsan Hazinesi Yönergesi, 1997-1998 İssombi Programı İlkeleri, 2003 Sözleşme Metni, 2005 Sözleşme Metni* gibi bir dizi kabul ve sözleşmelerle günümüze kadar gelinmiştir. Geldiğimiz son aşamada soyut kültür kazanımlarımız da artık UNESCO gibi uluslararası örgütler tarafından koruma altına alınmış; bu koruma kararları pek çok

ulusun kültür bakanlıkları düzeyinde onaylanmış ve hatta üzerinde çeşitli çalışmalar dahi hayata geçirilmiş durumdadır.

Soyut kültür değerlerimiz ne kadar önemli ise geçmişten günümüze miras kalan somut kültür varlıklarımız da o derece önemli kazanımlarımızdır. Bu noktada somut kültür varlığı denildiğinde nelerin anlaşılması gerektiği sorulacak olursa, burada antik kentler, yeraltı şehirlerimiz, camiler, tekke, zaviye ve dergâhlar, tapınak, kilise ve mabetler, saraylar, hanlar, hamamlar ve köprüler, tarihi çeşmeler, mezarlıklar, kuleler ve meydanlar, devlet binaları, özel ve yarı resmi imaretler, hastahaneler, şifahaneler, kışlalar, ordugâhlar ve daha niceleri sayılabilmektedir. Bugün bu somut kültür kazanımları her ne kadar zamanında zamanın insanı tarafından oluşturulmuş ve tarih sahnesindeki kendi mecrasına çekilmiş gibi görünse de işlevsel olarak meseleye bakıldığında günümüz insanı için hala aktif kültürel kazanımlar oldukları görülebilmektedir. “Bu açıdan bakıldığında kültür ve insan arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Diğer bir ifadeyle insan ve kültür arasındaki ilişki bir döngü içerisindedir (Diker ve Deniz 2016: 2). Çünkü meydana getirilen somut kültür ürünlerinin sonraki dönemde yetişecek olan nesilleri de etkilediği ve kültürlemede hala aktif olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda somut kültür mirasları üzerinde oldukça hassasiyetle durulmalı, bu kazanımların yok olup gitmesinin önüne geçilmeli ve sürdürülebilir bir somut kültür mirasından bahsedilebilmesi için gerekli imar ve restorasyon çalışmalarına hız verilmelidir.

1.3. Balkanlar’da Osmanlı-Türk Mirası

Osmanlı’nın başlangıçta büyük bir oranda Balkan devleti olarak kurulduğu düşünülecek olursa bu coğrafyanın önemi hemen kendisini göstermektedir. Balkan coğrafyası, Anadolu yarımadası kadar büyüklüğe sahip değerli bir coğrafyadır. Coğrafi özellikler olarak ise “Avrupa kıtasının güney doğusunda yer alan dağlık bir arazidir. Adını “*ormanla örtülü sarp dağ*” veya “*dağlar silsilesi*” anlamına gelen ve Türkçe kökenli olan “*Balkan*” kelimesinden almıştır. Bu yarımada batıda Adriyatik Denizi, doğuda Karadeniz, güneyde Akdeniz, Adalar Denizi ve Marmara Denizi ile çevrilidir.

Yarımadanın oldukça zor çizilebilen kuzey hudutları, Tuna ve onun kolu olan Sava nehirleri ile sınırlandırılabilir” (Alp 2008: 1). Türk hâkimiyeti öncesinde de Balkan coğrafyası oldukça rağbet görmüş bir bölgedir. Pek çok farklı millet bu coğrafyada yaşamış ve hâkimiyet sürmüştür. Bunlara şöyle bir bakacak olursak Keltler, İlirler, Traklar, Makedonyalılar, Grekler, Romalılar, Bizanslar ve daha başka bazı Slav kökenli milletlerin bu topraklar üzerinde çeşitli dönemlerde hâkimiyetlerinin olduğu rahatlıkla görülebilmektedir.

Balkanlar geçmişte olduğu gibi bugün de hala Türklerin yoğun olarak yaşadığı coğrafyalardan biridir. Balkanlar, tarihi süreçte pek çok Türk boyuna da ev sahipliği yapmıştır. Farklı dönemlerde ve tarihlerde Hunlar, Avarlar, Macarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Kuman Türkleri, Gagavuzlar ve son olarak da Osmanlılar bu bölgede bulunmuş ve hüküm sürmüşlerdir. Bu hususta tam bir tarihi sıralamaya uyacak olursak İlker Alp’in “*Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*” adlı eserinde sıralama (2008: 2) “IV. yüzyılda **Atilla Hunları**, VI. yüzyılda **Avarlar**, VII. yüzyılda **Bulgarlar (Ogurlar)**, IX. yüzyılda **Macarlar**, IX.-XI. yüzyıllarda **Peçenekler, Kıpçaklar (Kumanlar)** ve **Uzlar** XIV. yüzyılda **Osmanlılar** gibi Türk unsurları da yarımadanın tamamına veya bir kısmına hâkim olmuşlardır” şeklinde verilmektedir. Yukarıda sıraladıklarımızdan günümüze ulaşan boylar arasında Bulgarlar ve Macarlar ise artık tamamıyla asimile olup Türklüklerini unutmuş boylarımızdandır. İlginçtir ki Gagavuzlar, Hıristiyanlığı benimsemiş bir topluluk olmakla birlikte Türklüklerini reddeden bir millet değildir. Bu bağlamda Osmanlı döneminin baskıcı olmadığı, Türk olduğu halde asırlarca Osmanlı himayesinde Hıristiyan kalabilen Gagavuzlardan anlaşılabilir.

Osmanlı dönemi Balkan coğrafyası her anlamda en huzurlu dönemini yaşamıştır denilebilir. Pek çok farklı millet ve topluluktan oluşan Balkan coğrafyası bu sahip olduğu etnik ve dini çeşitlilik nedeniyle tarih boyunca çatışmaların ve savaşların da adeta arenasına dönmüştür. Bu çatışmalı ortama Batı’ya doğru ilerleyen Osmanlı birliklerinin 1350’li yıllardan itibaren Balkanlara hâkim olmaya başlamasıyla uzun bir süreliğine son bulmuştur. “Balkan topraklarının büyük kısmının fethinin Osmanlı’nın erken dönemi içerisinde gerçekleşmiş olması, Osmanlı tarih yazıcılığında önemli bir yer tutan “İslam şehri” modelinin Balkanlara da uyarlanması sebep olmuştur. Böyle bir

uyarlamının ürünü olarak Eichel'in "*Balkanlarda Osmanlı Şehirleşmesi*"¹ olarak tercüme edilebilecek makalesi zikredilmeye değerdir" (Turhan vd. 2005: 118). Osmanlı devlet yönetimi Balkanların fethedilmeye başlamasıyla beraber Balkanlarda İslam şehri modellerini kurmak ve bölgeyi adeta bir Türk-İslam beldesine çevirmek için hem imar faaliyetlerine hem de Anadolu'nun çeşitli yörelerinden Türk topluluklarını buralara getirerek iskân politikasını icra etmeye başlamıştır. Osmanlı devlet yönetimi bu iskân ve imar faaliyetlerini asırlarca sürdürmüş ve bölgeye adeta yeni bir çehre kazandırmayı başarmıştır. Osmanlı'nın Balkan savaşları ve I. Dünya savaşı sonrası bölgeden çekilmesi sonrası Osmanlı dönemi Balkan coğrafyası mimari eserlerine olan ilgi ve çalışmalar artmış, bu çalışmalar ile geride ne derecede büyük bir mirasın kaldığı daha iyi anlaşılır olmuştur. Bunlardan birine örnek olarak Ekrem Hakkı Ayverdi'nin bir seri halinde yayınladığı, 6 kitaplık "*Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri*" adlı eseri verilebilmektedir. Bu serisinde, "1. ve 2. kitapta Romanya ve Macaristan, 3. kitapta Yugoslavya, 4., 5. ve 6. kitapta ise Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk'taki Osmanlı mimarî eserlerine eğilen Ayverdi, uzun araştırmaları sayesinde, çoğu yıkılmış 15.787 adet eseri tespit etmeyi başarmıştır" (Turhan vd. 2005: 118). Ayverdi'nin yapmış olduğu çalışma ile sayılarını belirlediği Osmanlı dönemi mimari eserlerinin önemli bir kısmı bugün maalesef yıkılmış ya da tahrip edilmiş olsa da hala Balkan şehirlerinin silüetine etki edecek sayıda eser mevcut durumdadır. Bugün başta Bosna-Hersek ve Kosova olmak üzere Makedonya ve Arnavutluk gibi Balkan ülkelerinin pek çok şehri hala Osmanlı-Türk mirasını çok iyi derecede temsil edebilmektedir. "Osmanlı dönemi Balkan şehirlerine dair ilk sistematik araştırma da Todorov'un öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. *The Committee for Balkan Economic and Social History of the Association International d'Études du Sud-est Européen* tarafından 1969 yılında Moskova'da düzenlenen uluslararası bir konferans serisinin ürünü olan ve Todorov'un editörlüğünde yayımlanan *La Ville Balkanique*² adlı eser bu açıdan zikredilmeye değerdir" (Turhan vd. 2005: 119). Bu türden çalışmalar muhteviyatı nedeniyle bugün için oldukça önemli olan çalışmalardır çünkü bugün modern Batı tarihçiliği, Balkanlardan bahsederken Osmanlı dönemine temas etmeksizin yok sayma eğilimi göstermektedir. Yaklaşık 600 sene Balkan coğrafyasına her anlamda hâkim olmuş ve

¹ M. H. Eichel, "Ottoman Urbanism in the Balkans: A Tentative View", *The East Lakes Geographer*, 1975, sy. 10, s. 45-54.

² Nikolai Todorov, *La Ville Balkanique XVe-XIXe ss*, Sofia: Éditions de l'Académie Bulgare des Sciences, 1970 (*Studia Balcanica*, sy. 3).

geride binlerce eser bırakarak adeta damgasını vurmuş bir milletin tarih sahnesinde yok sayılması düşünülemez. Böyle bir medeniyetin Balkanlar için yok sayılmaması için Todorov gibilerinin yapmış olduğu çalışmalar geçmişte ne kadar önemliyse bugünden sonraki yapılacak çalışmalar da o derece önemli olacaktır.

Bu gibi nedenlerden ötürü Balkanlar üzerine yapılması gereken çalışmalara hız verilmesi gerekmektedir. Monografik bir yaklaşımla Balkan şehirleri birer birer her yönüyle incelemeye alınmalı ve bu çalışmalar literatüre kazandırılmalıdır. Makedonya'nın Üsküp vilayeti gibi Kalkandelen'i, Konçe'si, Valandova bölgesinin Raşçe, Manastır, Ohri, Kumanova ve Gostivar'ı aynı hassasiyetle masaya yatırılmalıdır. Kosova'nın Prizren, Priştine ve Mitroviça'sı, Bosna Hersek'in Saraybosna'sı, Mostar ve Zenitza'sı ve daha nice sayılabilecek Balkan ülkesi ile Balkan şehirleri aynı hassasiyetle çalışma altına alınarak geride kalan somut kültür mirasları ile birlikte şehir tarihlerinin de unutulmasının önüne geçilmesi gerekli görülmektedir.

II. BÖLÜM

2. EVLİYÂ ÇELEBİ VE SEYAHATNÂMESİ

2.1. Evliyâ Çelebi Kimdir?

Evliya Çelebi 25 Mart 1611 senesinde İstanbul'un Unkapanı'nda dünyaya gelmiştir. Gerçek adı hakkında pek bir malumat yoktur. Hayatı ile ilgili bilgiler ise seyahatnamesindeki kendisinin verdiği bilgilerle sınırlıdır. Evliyâ Çelebi ömrünün yaklaşık kırk yılını bütün Osmanlı mülkünü ve hatta çevre memleketleri dolaşmakla harcamış büyük bir seyyahtır. Eserini on cilt halinde derlemiştir. “Türk kültür tarihinde örneğine rastlanmayan büyük bir seyahatnâme kaleme almış ve günümüzde önemi giderek artan bu eseriyle âdeta bütünleşmiştir. (...) Babası, Seyahatnâme'nin bazı yerlerinde adı Derviş Mehmed Ağa, Derviş Mehmed Ağa-i Zillî şeklinde de geçen Sarây-ı Âmire kuyumcubaşısı Derviş Mehmed Zillî Efendi'dir” (İlgürel 1995: 529).

Evliyâ Çelebi'nin eserindeki çeşitli ifadelerinde ailesinin aslen Kütahyalı olduğu, sonraki bir tarihte ise İstanbul'a gelip yerleştikleri anlaşılmaktadır. Evliyâ İstanbul'da iyi bir tahsil görmüştür. Oldukça hayalperest bir kişiliğe sahip olan Evliyâ, seyahatlere karşı da oldukça heveslidir. “Geniş bir hayal dünyasına ve bilgi birikimine sahip bulunması seyahat merakını karşı konulmaz bir hale getirmiş olmalıdır. Kendisi eserinde seyahatlerinin sebebini, 1040 Muharreminin aşure gecesini (19 Ağustos 1630) gördüğü bir rüyaya bağlamaktadır. Buna göre İstanbul'da Yemiş İskelesi civarındaki Ahî Çelebi Camii'nde Hz. Peygamber'i kalabalık bir cemaatle birlikte görür, heyecana kapılıp Resûl-i Ekrem'in elini öperken, “Şefaât yâ Resûlallah” diyecek yerde “Seyahat yâ Resûlallah” der. Hz. Peygamber tebessüm ederek şefaati, seyahati ve ziyareti ona

müjdelere; cemaatte bulunan ashabın duasını alır; Sa'd b. Ebû Vakkâs da gördüklerini yazması temennisinde bulunur. Bu rüyayı tabir ettirdiği Kasımpaşa Mevlevîhânesi Şeyhi Abdullah Dede'nin, "Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın nasihati üzere ibtidâ bizim İstanbul'cağızı tahrir eyle" tavsiyesiyle önce doğduğu ve yaşadığı şehri gezmeye, gördüklerini yazmaya karar verir. İstanbul'u semt semt gezen ve çeşitli meclislerle kahvehane ve meyhanelere uğrayarak buralar hakkında bilgiler toplayan Evliya Çelebi İstanbul dışına ilk seyahati 1640 yılında Bursa'ya yapar. Babasından izinsiz gittiği Bursa'dan dönüşünde babası ona artık seyahat etme izni verdiği gibi bir seyahatnâme kaleme almasını da tavsiye etmiştir" (İlgürel 1995: 529).

Evliyâ Çelebi İstanbul'a dair notlarını tamamladıktan sonra ilk gezilerini Bursa'ya yapmıştır. Akabinde yakın vilayetlere de giden Evliyâ, gerek atandığı görevler nedeniyle ve gerekse de maiyetine girdiği paşa ve bey gibi devlet görevlileri ile Osmanlı mülkünü doğusundan batısına olduğu gibi gezme ve tanıma imkânını bulmuştur. Seyahatnâmesinde Danimarka, Hollanda ve Brandenburg gibi bazı yabancı ülkeleri de gittiğini yazmış olsa da bu bilgiler ihtilafli bilgilerdir. Yapmış olduğu bütün resmi gezileri seyahatnamesi için adeta bir fırsat gözeterek gezilerini ona göre değerlendirmiştir. "Seyahatnâmenin X. cildi eksik bir şekilde birdenbire bitmektedir. Bu sebeple de Evliyâ Çelebi'nin eserini bir sonuca bağlayamadan vefat ettiği tahmin edilmektedir. Vefat yeri ve tarihi hakkında da kesin bilgi yoktur. Onun ölüm tarihi üzerinde duran M. Cavid Baysun, Seyahatnâme'nin X. cildinin sonlarındaki bilgilerden hareketle önce bunun 1093 (1682) civarında olabileceğini yazmış, daha sonra bu bilgiyi düzelterek Evliyâ Çelebi'nin muhtemelen II. Viyana Kuşatması'nı idrak ettiğini ve 1095 (1684) yılında hayatta bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Evliyâ Çelebi'nin Mısır'dan İstanbul'a döndükten sonra öldüğüne, mezarının Meyyitzâde kabri civarındaki aile kabristanında bulunduğu dair iddialar da vardır" (İlgürel 1995: 530). Evliyâ Çelebi anlaşıldığı kadarıyla hoşsohbet bir insandır. İnsani ilişkilerdeki başarısı eserine doğrudan yansımış, gezilerinde etraftan her türlü maddi ve manevi desteği bulabilmiştir. Aynı zamanda kendisi hattat, musikişinas, şair ve süsleme ustasıdır. Bu yetenekleri ve ilgisi gezilerinde kendisini göstermiş gittiği yerlerde bu türden sanatlı işlemlere özel bir ilgi duymuştur.

2.2. Seyahatnâme Dair Çalışmalar

Önceki dönemde seyahatname ile ilgili başlangıç düzeyinde bazı çalışmaların yapıldığı görülebilmektedir. “Seyahatnâme’nin ilk basımları seçmelerden oluşur; bunlarda daha çok olağan üstü olayları anlatan kısımlar bir araya getirilmiştir (Müntehabât-ı Evliya Çelebi, I-IV, İstanbul 1259, 1262, 1279; Bulak 1264). Daha sonra başlayan neşir çalışmaları uzun bir sürece yayılmıştır (Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, I-VI, nşr. Ahmed Cevdet, İstanbul 1314-1318; VII-VIII, nşr. Kilisli Rifat, İstanbul 1928; IX, İstanbul 1935; X, İstanbul 1938). Ancak bu neşriyat yazmalar iyi seçilmediği, pek çok hata ve atlama içerdiği için ilmî açıdan problemlidir. Eserin tamamının güvenilir metin neşri Yapı Kredi Yayınları’nca gerçekleştirilmiştir (I, haz. O. Şaik Gökyay, İstanbul 1996; I, düzeltilmiş 2. bs., haz. R. Dankoff – Y. Dağlı – S. A. Kahraman, İstanbul 2006; II, haz. Z. Kurşun – S. A. Kahraman – Y. Dağlı, İstanbul 1999, 2006; III, haz. S. A. Kahraman – Y. Dağlı, İstanbul 1999; IV, haz. Y. Dağlı – S. A. Kahraman – İ. Sezgin, İstanbul 2001; V, haz. Y. Dağlı – S. A. Kahraman – İ. Sezgin, İstanbul 2001; VI, haz. Y. Dağlı – S. A. Kahraman, İstanbul 2002; VII-X, haz. Y. Dağlı – S. A. Kahraman – R. Dankoff, İstanbul 2003, 2004, 2005, 2007)” (Tezcan 2009: 18). Mevcut yüksek lisans tezimizde Yapı Kredi Yayınları’nca gerçekleştirilmiş olan çalışma esas alınmıştır.

Yukarıdaki çalışmalar da dâhil olmak üzere Evliya Çelebi Seyahatnamesi üzerine bugüne kadar pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların neler olduğunu ise bugüne kadar yapılmış olan ve konu ile alakalı bibliyografya çalışmaları bize yardımcı olmaktadır. Buna göre tespit edebildiğimize göre bugüne kadar Evliya Çelebi Seyahatnamesi hakkında karşımıza üç tane bibliyografya çalışması çıkmaktadır. “Bunlardan birincisi Müjgân Cumber’un “*Evliya Çelebi Bibliyografyasına Hazırlık*” adlı makalesidir. 1989 tarihli bu çalışma henüz ülkemizde konuyla ilgili akademik çalışmaların kısıtlı olduğu bir döneme aittir. Diğeri ise Evliya Çelebi ve Seyahatname üzerine nitelikli pek çok çalışmaları bulunan Prof. Dr. Robert Dankoff ile Prof. Dr. Semih Tezcan’a ait “*An Evliya Celebi Bibliography*” adlı İngilizce çalışmadır. 2012 tarihli bu yayın, Türkçe’nin dışında başta İngilizce olmak üzere diğer yabancı dillerdeki çalışmaları da bir araya getirmiştir” (Kılıç 2015: 246). Üçüncü bibliyografya çalışması

ise Muhammed Tayyib Kılıç tarafından 2015 yılında yayınlanmış olan “*Evliya Çelebi ve Seyahatname İle İlgili Türkçe Bir Bibliyografya Denemesi*” adlı çalışmasıdır.

III. BÖLÜM

3. SEYAHATNAMEDE GEÇEN BALKANLARDAKİ SOMUT KÜLTÜREL MİRASLAR

3.1. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehir Kaleleri

3.1.1. Keliğra Sultan Kalesi

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Keliğra Sultan Kalesi ile ilgili olarak müellif eserine şu bilgileri almıştır: “Madyan Oğlu Yanko'nun kardeşi *Tarih-i Yunan* sahibi Yanvan kralın yapısıdır. (---) tarihinde Yıldırım Bayezid Han oğlu Musa Çelebi Rum keferesi elinden feth eyledi. Özü eyaletinde Balçık kazası nahiyesidir. Deniz kıyısında bulutlara kadar yükselmiş dörtgen şeklinde sağlam yapı küçük bir kaledir. Büyüklüğü firdolayı bin adımdır. Batıya bakar bir kapısı var. İçinde asla evleri, cami, han, çarşı, kale muhafızı, neferatları ve cebehanesi yoktur. Yalçın kaya üzerine yapıldığından bir tarafında hendeği yoktur. Doğu tarafı 100 kulaç uçurum kayalardır. Bu kalenin dahi altı boştur, zira Keliğra Sultan kayaları üzerine yapılmıştır. (---) tarihinde Nasif Paşazade Hüseyin Paşa, Özü eyaletine mutasarrıf iken bu yalıları birkaç kere Özü Kazağı olan uğursuz Ruslar yağmalayıp halkını esir ederdi. Daha sonra bu Hüseyin Paşa kendi malıyla bu Keliğra Kalesi'ni onarıp içine kale muhafızı ve kul kodu. Savaş çıktığında insanlar bu kaleye sığınıp Kazak-ı Ak şerrinden güvende olurlardı. Gayet çetin, sağlam ve dayanıklı kaledir. Daha Veziriazam Kara Mustafa Paşa, Hüseyin Paşa'ya rağmen kullarını Özü Kalesi'ne sürünce kale boş ve bakımsız kaldı *vesselam*” (Dağlı ve Karaman 2005: C-2/1 s.164).

3.1.2..Atina Kalesi

Fotoğraf 3.1: Yunanistan sınırları içerisinde bulunmaktadır

3.1.3. Anapolu Kalesi

Anapolya da derler, Mora'da büyük limanın sonunda bir yalçın kaya üzerine yapılmış sağlam ve dayanıklı kaledir (Dağlı ve Karaman 2005: C-2/1 s.173).

3.1.4. Benefşe Kalesi

Fotoğraf 3.2: Benefşe Kalesi'nden görünüm

Evliyâ Çelebi'nin ziyaret ettiği Benefşe ya da diğer adıyla Monemvasia, Yunanistan'ın Mora yarımadasının en doğuda bulunan parmağı andırır yarımadası üzerinde yer alır. Zapt edilemez yalçın bir kayanın üzerinde yer alan hisarıyla korunan muhteşem bir limana sahip kayanın aşağısındaki bu küçük kale-kasaba günümüzde büyük oranda terk edilmiştir. Üç yanı deniz, bir yanı dar ve kumluk kanal ile anakaraya bağlıdır. Bu kumluğun üzerine açılıp kapanan yaklaşık 200 m uzunluğunda bir köprü yapılmıştır. Kasabanın zengin ve hareketli bir tarihi vardır. Ortaçağlarda Benefşe, “Zapt edilemez bir kale”, “Hellenizm'in Kutsal Kayası”, “Yunanistan'ın Cebel-i Tarık'ı” ve “Kaya” lakaplarına sahip adı çıkmış bir korsan yuvası idi. Osmanlı Devleti tarafından elde edildikten sonra stratejik öneme sahip bir kale ve nahiye merkezi oldu. Askerî önemi büyük kalesi 300 m genişliğinde 1000 m uzunluğunda bir alana sahiptir. Benefşe'nin yukarısı, yani kalesi yaklaşık 200 m yükseklikte denize bakan düzlükte, aşağı kesimi ise kayalığın güney kıyısında denize doğru yönelen dar bir arazi parçası üzerinde bulunur (Dağlı ve Karaman 2005: C-2/1 s.173).

3.1.5. Koron Kalesi

Fotoğraf 3.3: Koron Kalesi'nden görünüm ve Koron Kalesi'ni gösteren bir gravür (Kiel 2002: 209)

Kale Yunanistan'ın Mora yarımadasında bulunmaktadır. “Üçgen biçiminde olan tarihi Koron Kalesi, kayalık bir zemin üzerinde üç tarafından basamak şeklindeki sarp kayalıklarla korunan bir mevkide inşa edilmiştir” (Kiel 2002: 209).

3.1.6. Moton Kalesi

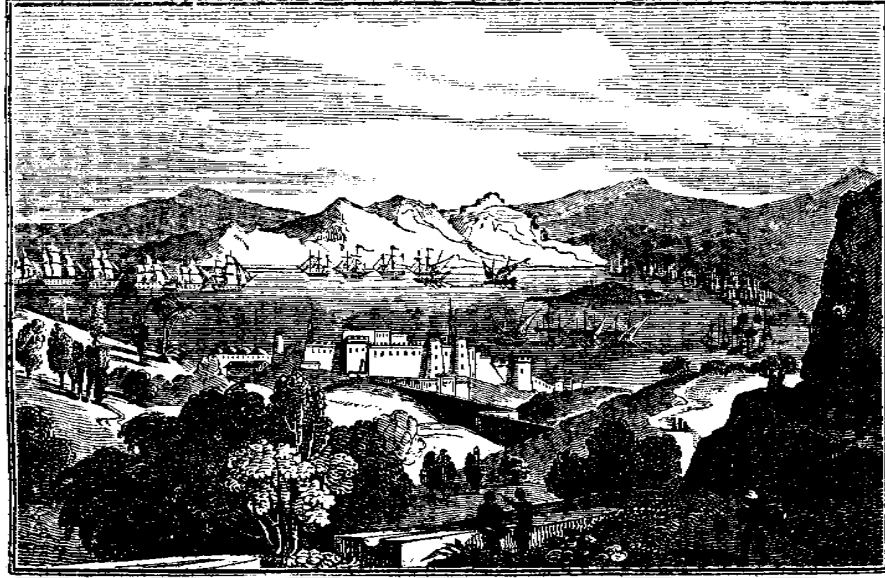
Fotoğraf 3.4: Modon Kalesi (Machiel Kiel fotoğraf arşivi) (Kiel 2005: 222).

Seyahatnamede Moton Kalesi ile ilgili pek bir bilgi bulunmamaktadır (Dağlı ve Karaman 2005:C-2/1, s.174).

Kale “Bugün Methoni adıyla zikredilir. Mora'nın güneyinde uzanan parmak şeklindeki yarımadalardan en batısındakinde yer alır. Ortaçağ'da küçük fakat etrafı sağlam duvarlarla çevrili önemli bir Venedik üssüydü. Osmanlı zamanında ise saldırıya açık Mora topraklarını ve kıyılarını koruma görevi üstlenmiş stratejik bir kale durumundaydı” (Kiel 2005: 222).

3.1.7. Anavarin Kalesi

Seyahatnamede Anavarin Kalesi ile ilgili pek bir bilgi bulunmamaktadır (Dağlı ve Karaman 2005:C-2/1, s.174).

Fotoğraf 3.5: Anavarin Kalesi

“Yunanistan'daki Mora Yarımadası'nın batı kıyısında Pylos'ta yer alan bir kaledir. Navarin Deniz Savaşı bu kalenin açıklarında gerçekleşmiştir. 15. yüzyıla kadar ellerinde bulunduran Venedikliler burada büyük bir kale inşa etmişlerdi. Osmanlılar 1499 yılında Navarin Kalesi'ni Venediklilerden aldılar ve 1572 yılında kaleyi tekrar inşa ederek Anavarin-i atik adını verdiler. 1686 1715 yılları arasında Venedikliler, kaleyi ellerinde tutmayı başardı. Ama sonra Osmanlı tekrar kalei ele geçirdi (Mora Savaşı). Osmanlılar 18. yüzyılda kaleyi Anavarin-i Cedid adı altında tekrar inşa ettiler ama kısa bir süre sonra kale tekrar hasara uğradı. 1827 yılında Osmanlı donanması İngiliz, Fransız ve Rus donanmaları tarafından Navarin limanında yenilgiye uğratıldı. Bu yenilgiden sonra 7 yıl sonra Osmanlı Devleti Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kaldı ve Navarin yeni kurulan Yunan Krallığı'nın bir parçası oldu” (https://www.wikiwand.com/tr/Navarin_Kalesi).

3.1.8. Todori Kalesi

Girit Ada'sının kuzeyinde bulunan bir kaledir. Osmanlı-Haçlı savaşına ev sahipliği yapmıştır. Evliyâ Çelebi eserinde şöyle bahsetmektedir (Dağlı ve Karaman 2005:C-2/1, s.174): “Süt-liman havada bütün gemiler demir bırakıp göz açıp kapayıncaya kadar dışarı asker döküp, iki pare kolumboma toplar, başka cebehane ve mühimmatlar çıkarıp siperler sürüp kaleyi bütün Müslüman gaziler kuşattılar. İki saat cenge tahammül etmeyip içinde olan soltat ve murtat kefereler haçlı sancaklarını başaşağı edip seher vaktinde papazları dışarı çıkararak başkumandana vire ile anahtarlarını teslim ettiler. İçinde olan kefereler firkatelerine binip cehennem olup Çuka Adası'na gittiler.”

3.1.9. Hanya Kalesi

Fotoğraf 3.6: Hanya Kalesi

Yunanistan'ın Girit Adası'nda Sultan İbrahim zamanında Osmanlılar tarafından fethedilen ilk kaledir. Evliyâ Çelebi 'Seyahatnâme' de kuşatmayı uzun uzadıya anlatmaktadır.

Seyahatnamede Hanya'nın fethi Girit Savaşı içerisinde anlatılmaktadır. Çelebi bu fethi müşahitlik yapmış, donanma paşası Yusuf Paşa'nın müezzin başlığı görevinde bulunmuştur.

Fetih eserinde şöyle geçmektedir (Dağlı ve Karaman 2005:C-2/1, s.174-181):
“Hemen Girit Adası'nın kuzey tarafında Todori Kalesi adlı kalenin karşısında süt-liman havada bütün gemiler demir bırakıp göz açıp kapayıncaya kadar dışarı asker döküp, iki pare kolumboma toplar, başka cebehane ve mühimmatlar çıkarıp siperler sürüp kaleyi bütün Müslüman gaziler kuşattılar. İki saat cenge tahammül etmeyip içinde olan soltat ve murtat kefereler haçlı sancaklarını başaşağı edip seher vaktinde papazları dışarı çıkararak başkumandana vire ile anahtarlarını teslim ettiler. İçinde olan kefereler firkatelerine binip cehennem olup Çuka Adası'na gittiler. Hemen kaleyi ele geçirip limanına gemileri çekip o mahalde gemileri korumak için deniz kıyısına siperler ardına balyemez toplar koydu. Karaman eyaletiyle Adana eyaletini muhafazacı koyup hemen o saatte bütün donanma Hanya Kalesi'ne bitişik Nazarta adlı limana demir bıraktı. Bütün pür-silah askeri otağları ve çadırlarıyla, 70 parça balyemez top, 40 adet kolumborna top ve 200 adet şahi darbzen topları mühimmatlarıyla taşra çıkarıp bütün denizler gibi kalabalık asker topları çekerek Hanya Kalesi bir top menzili uzak gitmede. Beri tarafta Nazarta Limanı beş rüzgardan güvende olduğundan bütün donanmayı orada yerleştirip bütün Cezayirli, Tunus ve Trabluslu ve toplam 70 pare kadirge ile derya beyleri denize alarka olup volta vurup denizi muhafaza etmekle görevlendirildiler. Bundan sonra diğer şayka ve karamürseler de bütün mühimmat ve levazimatlarını limanın kıyısına döktüler. Sivas eyaleti bu limanın korunup gözetilmesiyle görevlendirildi.” Çelebi fetihle ilgili eserinde ayrıntılı malumat vermeye devam etmektedir. Fethin gerçekleştiğini ise onun “*Kuvvet-i bazu-yı sultan ile alındı Girid. Sene 1056 [1646]*” şeklindeki düştüğü ibareden anlaşılmaktadır (Dağlı ve Karaman 2005:C-2/1, s.181).

3.1.10. Sakız Kalesi

Fotoğraf 3.7: Sakız Kalesi

Seyahatnamede Anavarin Kalesi ile ilgili pek bir bilgi bulunmamaktadır (Dağlı ve Karaman 2005:C-2/1, s.183).

“Yunanistan’da bulunan kalenin diğer bir adı Chios’tur. Cenevizlilerden kalma duvarlarla çevrilidir. Deniz ve kara duvarları diye ikiye ayırılır. Kalenin duvarları düzensiz beşgen şeklindedir ve savunma burçları ile çevrilidir. Savunma burçlarından sadece sekiz tanesi günümüze kadar gelebilmiştir” (http://www.chiosonline.gr/ortacag_sakiz_adasi_kalesi.asp).

3.1.11. Limnî Kalesi

Fotoğraf 3.8: Limni Kalesi

Yunanistan sınırları içerisinde yer alan bir kaledir. (Dağlı ve Karaman 2005:C-2/1, s.183).

3.1.12. Midilli Kalesi

Fotoğraf 3.9: Midilli Kalesi

Yunanistan sınırları içerisinde yer alan bir kaledir ve kale ile ilgili seyahatnamede fazla bilgi bulunmamaktadır. Midilli Rum ahalisi ve yetişen ürünlerle ilgili bilgilere yer veren Çelebi, kale ile ilgili malumat vermez. (Dağlı ve Karaman 2005:C-2/1, s.183).

“Kale 1462 yılında Osmanlı devletinin eline geçmiştir. Osmanlı döneminde kalenin içine dini ve kozmik binalar yapılmıştır. Kale üç bölümden oluşmaktadır. Üst kale, Gatelouzonlar tarafından yapılan orta kale ve Osmanlılar tarafından inşa edilen alt kale. Kale içerisinde Osmanlılara ait yapıtlara rastlamak mümkündür. Ana giriş

kıyısında yer alan beş adet kule bulunmaktadır. Bu kuleler; Midili antik tiyatrosu da dâhil olmak üzere eski binalardan toplanan malzemelerle inşa edilmiştir. Önemli yapılar arasında Osmanlı garnizonunun kullandığı barut depoları ve St John kilisesi üzerine inşa edilen Kule Cami enkazıdır. Kazılar sonunda birçok mezar ve lahit bulunmuştur.1984 yılında yapılan kazılarda Tanrıça Dimitra, Kori ve tanrıça Kybele'ye adanmış kutsallar bulunmuştur. Orta kalede; Osmanlı dönemine ait birçok yapı kurtarılmıştır. Bunların arasında en önemlilerden olan Tekke olarak da bilinen Osmanlı Manastırı, Medrese, taştan barut deposu, askeri hastane ve su depolamak için kullanılan Bizans su deposu. Son olarak; 1644 yılında İbrahim Han tarafından inşa edilen alt kalede Osmanlı ordusunun kullandığı 80 binanın kalıntıları, bir banyo ve eski bir çeşme bulunmaktadır. Kale,1970'den sonra tarihî bir anıt olarak ilân edilmiştir”(http://midilliadasi.com/kaleleri/).

3.1.13. Erdel Diyarında Macar Kaleleri

Romanya'nın batı ve orta bölgelerine o zamanlarda Erdel denilirdi. Seyahatnamede bu bölgedeki kale isimlerinden başka bir bilgiye rastlanmamıştır. Kale isimleri şu şekildedir: İçtuvar Kalesi, Hustuvar Kalesi, Sakmar Kalesi, Şekeşvar Kalesi, Mekeşvar Kalesi, Uğvar Kalesi, İntuvar Kalesi, Udvar Kalesi, Peteşvar Kalesi, Kolçivar Kalesi, Şibevar Kalesi, Jidva'r Kalesi, Şiçevar Kalesi, Devevar Kalesi, Şalumkuvar Kalesi, Şebeşuyvar Kalesi, Kuyvar Kalesi, Labuşvar Kalesi, Batlanvar Kalesi, Fuğraşvar Kalesi, Sibinvar Kalesi (Dağlı ve Karaman 2005:C-2/1, s.274).

3.1.14. Nemse'nin Alman Vilayeti Kalelerinin İsimleri

Kaleler ile ilgili eserde malumat yoktur. Kale isimleri şöyledir: Çasar-ı Nemse Kalesi, Komran Kalesi, Tata Kalesi, Paya Kalesi, Semartin Kalesi, Pojon Kalesi, Pojap Kalesi, Perak Kalesi, Nimet-i Uyvar Kalesi (Dağlı ve Karaman 2005:C-2/1, s.274).

3.1.15. Pravadi Kalesi - (Bulgaristan)

Fotoğraf 3.10: Pravadi Kalesi - (Bulgaristan)

“Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda Varna yakınlarında, Karadeniz'e ulaşan iridere havzasında (Provadiysko Plato) söz konusu ırmağın (Provadiyska Reka) her iki yakasında deniz seviyesinden 35 m. yükseklikte kurulmuştur. 1388-1878 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin bir parçası, pek çok camisi ve canlı ekonomisiyle müslüman bir Türk kasabası haline gelmiştir” (Kiel 2007: 339).

Kale ile ilgili Evliya Çelebi “Kalesi şehrin doğu tarafında göklere doğru baş uzatmış yalçın kesme duvar gibi kaya üzere acaip ve tuhaf tarzlı yüksek bir kaledir. Bütün duvarları cilalı, parlak, traşlı sanatlı taşlar ile yapılmış sağlam ve dayanıklı, ibret verici güzel bir kaledir. Dört tarafı cehennem çukurlarından haber verir gayya dereleri olduğundan asla ve kat'a bir tarafında hendeği yoktur. Ancak batı tarafına açılır iki kat demir kapısı vardır. O tarafda 10 arşın kadar derin ve uzun kesme kaya hendeği vardır. Bu tarafa bakar sağlam kuleleri vardır. Bu kalenin zerre kadar bir tarafında dayanağı yoktur. Ve bir taraftan asla *zafet* mümkün değildir. Kale içinde bir mescit, tahıl anbarı, dizdarhanesi, imam ve müezzin hanesi var. Dizdarı, 10 adet neferatları ve yetecek kadar şahf topları var. Kale içinde büyük bir abıhayat su kuyusu var, tam 100 kulaçtır. Bir taş parçası atılsa taşın sesi insanın ödünü patlatır. Bu kale içinde bundan başta yapı eserleri yoktur. Ve bu kalenin firdolayı burçları ve bedenleri üzerinden büyüklüğü 700 adımdır. Kibleden kuzeye doğru yapılmış olup kapısından kibleye uzunluğu 200 adımdır, genişliği tam 50 adımdır. Gayet ensiz kaleciktir, ama Kahkaha kalesidir” şeklinde bilgiler vermektedir. (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.399-400).

3.1.16. Emir Paşa Kalesi

Seyahatnâmede adı geçen bir kaledir ve Yunanistan sınırları içerisinde yer aldığından bahsedilir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.405).

3.1.17. Şumi Harap Kalesi

Bulgaristan'a bağlı Şumnu eyaletinde bulunan bir kaledir. Bazıları kaleyi Şumnu diye de adlandırmışlardır. Topraklı bir tepenin üzerinde bazı yerleri yıkılmış olan kalenin aşağı şehri bakımlıdır.

Evliyâ Çelebi Şumnu Kasabası'nı şöyle anlatır: “Köprü başında bir tekkesi ve bir ham, yakınında bir hamamı ve 300 adet dükkânları var, ama bedesteni, medresesi, darülkurrası ve darülhâdisi yoktur. Ve yedi adet sağlam vakıflı sıbyan mektebi var” (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.407).

3.1.18 Ruscuk (Urusçuk) Kalesi

Fotoğraf 3.11: Ruscuk (Urusçuk) Kalesi

Bulgaristan'ın dördüncü büyük şehri olan Rusçuk'ta bulunan bir kaledir. Niğbolu Eflak krallarından Urusçuk adında nam salmış ve kötü olduğu söylenen bir kral tarafından yapılarak Dobruca kralına hükmetmeye başlamıştır. Bir kış vakti Rusçuk kralı kalenin altında buzların üzerinde içip eğlenirken buzların aniden kırılmasıyla Tuna Nehri'ne düşüp adamları ile boğulmuşlardır. Bu ölümün ardından Dobruca kralı Rusçuk Kalesi'ni istila etmiştir. Ama ilerleyen zamanlarda savaşlar sonunda kale, Yıldırım Bayezid tarafından fethedilmiştir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.409). Kalenin şekil özellikleri: “Tuna kenarında alçak kayalı burun üzerinde dörtgen şekilli taş yapı bir küçük kaledir. Bütün çevresini Tuna ile çevrilidir. Doğu tarafa doğru nehre açık bir kat demir kapısı önünde kayadan kesme hendek üzerinde tahta köprü ile geçilir. Bir yerinden dayanağı olmayan yontma taşla yapılmış bir savaş kalesidir” (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.409).

3.1.19. Yergöğü (Çöl) Kalesi

İlk yapıcısı olarak Çelebi Sultan Mehmed bilinir. Nahiyeleri, kethüdayeri ve serdari yoktur. Tuna kenarında düz yeşillik bir alanda dörtgen şekilli beyaz taşlar ile yapılmış sağlam yuvarlak bir kaledir. İçinde Mehmed Han Camii, dizdari, 300 neferatı, mehteranı ve cebehanesi bulunur. Küçük ve büyük 50 adet topları, doğu yönüne bakan bir demir kapısı, kapısı önünde zemberekli asma köprüsü ve tabur hendeği vardır. Kapı önünde gelen geçen yolcuların dinlenmesi için tahtadan yapılmış bir kasrı vardır. Kalenin doğu tarafına bakan Tuna kıyısında varoşu vardır ki bu varoş gayet de bakımlıdır. Toplamda 600 hanedir. Bir hamamı olmakla beraber 70-80 adet küçük dükkânları vardır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.412).

3.1.20. Zıştovi Kalesi

Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan bir kaledir. Seyahatnamede “Niceleri Zıştova derler. Niceleri Zıştavi derler. Bazıları da Zıştva derler, ama isimlendirilmesinin sebebi; Zıştva adında bir Eflak hatmanı yapısıdır ki Gazi Hudavendigar Rumeli'ni, fethetmeye başladığında onun korkusundan Zıştva bu kaleyi yapmıştır. Bu yüzden Zıştva Kalesi derler. Daha sonra (---) tarihinde Sultan II. Bayezid fethetmiştir. Niğbolu

sancağı toprağında voyvodalıktır. Ve 150 akçe kazadır. Ve tamamı&{---) adet nahiye köylerdir. Kethüdayeri ve serdan vardır. Kalesi, Tuna Nehri kenarında bir yalçın tepe üzerinde dörtgen şekilli taş yapı bir küçücük güzel kaledir. Doğu tarafına bir kapısı var. Kale içinde dizdarhanesi, bir camii, neferat hanesi, yetecek kadar cebehanesi ve bir kaç şahl topları var. Ve Tuna'ya iner su yolları vardır, ama büyüklüğünün ne kadar olduğunu bilmiyorum. Yedi adet kuleğinin tepeleri tahta şindire örtülüdür, ama kalenin dışında yine Tuna kıyısında bulunan varoşu 300 hanedir. Tamamı şindire tahta örtülü bağlı ve bahçeli hanelerdir. Ensesi dere ve tepeli bağlardır. Bir camii ve bir ham var, hamarnı yoktur. Ve 20 adet küçük dükkanı vardır. Halkı genellikle Eflak ve Bulgar'dır. Ve ayarı yoktur, ama bağları çoktur. Havası tatlıdır” (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.413-414).

3.1.21. Niğbolu Kalesi - (Bulgaristan)

Fotoğraf 3.12: Osman Nakkaş'ın çizimiyle Niğbolu muhasarası

Kale, Rum krallarından İstanbul yapıcısı II. Kostantin'in kardeşi Nigepoli kral tarafından inşa edilmiştir. Duvarlarında Rum yazısı ile tarih bulunan eski bir kaledir. Tuna Nehri kenarında, Edirne toprağında kaya üzerine inşa edilmiştir. Gayet sağlam, yüksek bir kaledir. “Yunan dilinde "poli" kuştur. Nige bir uçmağın (cennetin) ismidir. O kralın ismiyle isimlenmiştir. Nigepoli'den bozma Niğbolu derler. Duvarlarının yüzünde çok Rum yazısıyla tarihleri var. Gayet eski kale imiş. Daha sonra (---) tarihinde Yıldırım Han feth edip Nikbolı demiş, yani iyisi çok demek ola. Daha sonra Süleyman

Han kanunu üzere Özü eyaletinde başka sancakbeyi tahtıdır. Paşasının padişah tarafından hassı 400.000 akçedir. Zeamet sahipleri 19 ve timar sahipleri 344'tür. Alaybeyi, çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. Kanun üzere bütün timar sahipleri cebelüleriyle 2.000 asker olup paşası askeriyle 3.000 silahlı, donanımlı ve tertipli asker olur. Ve 300 payesiyle şerif kazadır. Toplam (---) adet köyleri vardır. Bu nahiyelerden kadıya 5.000 guruş, paşasına kırk-elli bin guruş gelir. Şeyhülislamı, nakibüleşrafı, bir yerde şehir naibi, muhtesibi, sipah kethüdayeri, yeniçeri serdarı, miri bacdarı, şehir kethüdası, kale dizdarı, kale neferatları, liman kapudanı ve neferatları vardır. Niğbolu Kalesi Tuna Nehri kenarında Edirne toprağında göklere doğru baş çekmiş çakmak taşlı bir kızıl yalçın kaya üzerinde dörtgen şekilli taş yapı sağlam ve dayanıklı yüksek kaledir. Fırdolayı büyüklüğü tam 4.000 adımdır ama Tuna'ya bakan tarafı gayet yalçın kanara kayalar olduğundan o tarafta kale duvarı yoktur. Hepsi şahane şahnişinli (balkonlu) büyük saraylardır ki bütün pencereleri Tuna Nehri'ne bakmaktadır. Bu taraflar gayya kuyusu gibi uçurum olduğundan eskiden de kale duvarı etmemişler. Bu taraf sokakları tamamen sarp taşlık olduğundan taştan kesilme kaldırımli merdiven merdiven yokuştur. Bu kale toplam 26 kuledir ve iki kapıdır. Biri doğu tarafına açık çarşı kapısıdır. İki kat sağlam demir kapıdır. Bu kapı kulesi içinde bir mescidi var, pencereleri çıkıntılıdır. Ve bu kapı dibinde bir demir pencere vardır. Yağmur yağdığında bütün kalenin sel suları bu pencereden dışarı akar. Ve bir kale kapısı da batı tarafına bakmaktadır. Kale içindeki yukarı çarşıya çıkar. Bu kapının iç yüzünde borçlu ve katil zindanı vardır. Bu kapı arasında tunçtan bir adam pençesi vardır. Salsal'in elciği imiş. Acaip büyük pençedir. Ve yine bu aralıkta at geyimleri var, bu da iki kat yeni kapıdır. Bütün kale neferatları burada gözcülük ederler. Dizdar bu kalede oturur. Her gece davullar çalınıp bekçiler "Allah yektir yek!" diye bağırlar. Zira Eflak serhaddidir. Özellikle Tuna Nehri buz olduğu zamanlarda bütün insanlar değerli eşyalarını aşağı şehirden bu kaleye korlar. Ta bu derece serhaddir. Düşman ile aralarında ancak Tuna Nehri vardır. Ve bu kale içinde toplam 600 hane vardır. Hepsi eski yapı kiremit ile örtülü bakımlı evlerdir" (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.414-415).

3.1.22. Silistre Kalesi

Fotoğraf 3.13: Silistre Kalesi

“Büyük Tuna Nehri kıyısında yontma taş ile yapılmış kavisli şekilde sağlam bir kaledir. Sanki yay gibi yayılmıştır. Yayın çile tarafı Tuna kenarına gelmiştir ki büyük ve iri taşlar ile inşa olunmuştur. Sanki yayın çile başlarında Tuna'ya bakan sağlam büyük kuleleri vardır. Batı tarafına eğimli duvar (---) (---) dır. Daima bu tarafı Tuna içindedir ki Tuna'nın girdabı mahallidir ki bu yerde büyük gemiler üzerinde 70-80 adet un değirmenleri var ki ibret verici seyretmeye değer değirmenlerdir. İnşaallah yeri geldiğinde yazılacaktır. Ve bu kalenin kara tarafı sanki yayın "kabza tarafıdır ki sağlam ve dayanıklı büyük taşlar ile yapılmış yay gibi yarım yuvarlaktır. Geniş, enli ve derin hendeği vardır. Daima içinde Tuna akar, hendeğin batı tarafından girip doğu tarafından çıkar. Hepsi 11 adet sağlam kulelerdir ve tamamı 500 bedendir. Ve iki kat mazgal delikleri vardır. Ve hepsi hepsi iki kapısı vardır. Evvela batı tarafına Tuna kenarında su kapısı, küçük kapıdır. Genellikle kapalı durur. 10 basamak taş merdiven ile Tuna Nehri'ne inilir. Bir kapısı da kible tarafına, şehre açılır iki kat sağlam ve dayanıklı demir kapılardır ki bu kapı sanki yay gibi yapılan duvarın ta yay kabzası yerindedir. Geniş hendeği üzerinden tahta köprüler ile geçilir. Her gece kale neferatları köprüyü zincirler ile burçları ve bedenleri üzerine dolaplar ve makaralar ile çekip kale kapısına set ederler. Kale Tuna Nehri içinde sanki bir ada gibi kalır. Bu kale kapısına dışarıdan içeri girerken kapının solunda kemer altında bir büyük pehlivan güzü asılıdır. Ve sağ tarafında hendek üzerinde gelen gidenlere dinlenme yeri olması için tahtadan yapılmış

güzel bir maksuresi vardır. Ve bu kapıdan'ıçeri orta kapının yüksek bir yerine ay ve güneş resimlerini yetenekli usta beyaz mermer üzerine yapmış. Gerçekten de sikkeyi merrnerde kazmış. Sihir gibi güneş ve ay göstermiş ki bu atlas feleğinde öyle bir ay ve güneş resmini hiçbir usta ressam tam olarak yapamamışhr ki sanki ay parıldayan dolunay olmuş, güneş aleme ışık saçmışhr. Ve bu kalenin bütün duvarlarının boyu seksener melik arşını yükseklikte sağlamdır ama küçüktür. Fırdolayı büyüklüğü tam 770 germe levent adımıdır. Ehl-i keyf adımıyla 1.000 adım olur şirin bir kaledir” (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.432-433).

Kale içerisinde bulunan yapıtlar Yıldırım Han'ın tahta minareli küçük camisi, Orta kule, Cebehane kulesi, Tahıl anbarları, Neferat haneler ve Toplardır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.434).

3.1.23. Karaharman Kalesi

Fotoğraf 3.14: Nakkaş Osman'ın elinden Karaharman deniz muharebesini gösterir minyattür

“İsmlendirilmesinin sebebi odur ki; burası bir havadar verimi zemin olduğundan Sarı Saltık Sultan yani Muhammed Buhari Saltık Bay hazretleri bu yerde fukaralarıyla ziraat edip mahsulünü bu-yerde harman ettiğinden ismine Kara Harman diye nefes etmişlerdir, ismlendirilmesinin sebebi budur. Ancak kefare zamanında işlek liman, eski bir şehir olup Bulgarca ismine (---) (---) derlermiş. O zamanda sapık bir kral ismiyle isimlenmiş güzel, süslü bir şehir imiş. Cenevizlilerin elinden bunu da Yıldırım Han feth etmiştir. Daha sonra kalesini küffar yine istila etmesin için yerle beraber harap, evlerini toprak etmiştir. Daha sonra Sultan IV. Murad Han zamanında bu yerde vahşi Kazak zararını def etmek için sığınılacak bir yer lazımdır, diye ferman edince (---) tarihinde Kapudan Receb Paşa donanmayı hümayun ile bu Karaharman limanına demir atıp vilayetin ileri gelenlerinin görüşüyle Tuna Nehri arkının Karadeniz'e katıldığı yerde dualada bu kalenin temellerini atmıştır. Gayret edip kış vakti gelmeden denizler gibi asker, nice bin amele ve ustalar ile üç ayda kale tamamlandı. Bütün mühimmat ve levazimatını, dizdarını, 300 adet levendlerini, 7 adet balyemez toplarını ve kible yönüne bakan bir demir kapısıyla sağlam surunu tamamladı. Anahtarlarını ve kale içinde bulunan Sultan Murad Han Camii anahtarlarını Sultan Murad Han'a gönderdi. Murad Han da mübarek olsun deyip gönü şad oldu. Hala bakımlı bir kaledir ve kale içindeki halkı mutludur” Toplardır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.466-467).

3.1.24. Yenisala Kalesi

Tuna Nehri kıyılarında yer alan yüksek bir kaledir. İçinde çobanlar oturur. Kaleyı Bayezid Han-ı Veli fethetmiştir. (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.471).

3.1.25. Zağra Yenice Kalesi

Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan bir kaledir. Seyahatnamede (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.489) “O Gazi Hudavendigar ki Edirne'yi feth ettikten sonra bu Zağra Yenicesi Kalesi'ne Lala Şahin Paşa'yı 766 [1363-64] tarihinde başkumandan edip bu kaleyı kuşattığında melun Rum kefereleri batıl dinleri gayretine büyük cengler ederler. Sonunda fethi kılıç ile cebren ve kahren nasip olur. Fetihden sonra bir daha küffar istila etmeye heveslenmesin için Murad Han fermanı ile Lala Şahin Paşa bu

kaleyi yerle beraber eyleyip şehrini İslam diyarına ekleyip Murad Han namı için hutbe okundu. Sonsuza kadar Osmanoğulları'nın elinde Rum diyarının cennet kokulu Şam'ına denk gönül okşayan bir şehirdir” şeklinde bilgiler geçmektedir.

3.1.26. Yenehisar Kalesi

Bugün Bulgaristan toprakları içerisinde yer alan Özü şehrinde bir kaledir. Konstantin tarafından yapılmıştır. Küçük ve içerisinde yapısı olmayan bir kaledir. I Murat tarafından Rumların elinden alınıp fethedilmiştir. O zamandan beri de kale harap bir görünümündedir. Kalenin kayalarından abıhayat suyu denilen bir kaynak su çıkar. Bu sebeple kalenin bulunduğu yere Pınarhisar da denilir. Camii, bir küçük hamamı, mescitleri ve mükellef birkaç hanları, birkaç dükkânları, bağları ve bahçeleri vardır. Kırkkilise Sancağı hükmünde (—) (—) naipliktir (Kahraman 2010: C-5/1 s.118).

3.1.27. Süzebolu-(Bulgaristan)

Bulgaristan'ın batısında Burgaz şehrine yakın bir kasaba ve belediye merkezidir. Süzebolu, ülkenin Karadeniz kıyısında yer alan tatil merkezlerinden biridir. Osmanlı dönemi haritalarında da genellikle gösterilen yerlerden olan kasaba, özellikle yaz aylarında oldukça yoğun bir nüfusa ulaşır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCzebolu>).

3.1.28. Süzebolu Harap Kalesi (Bulgaristan)

Rum yapısı olan kale 1411 yılında Musa Çelebi tarafından fethedilmiştir. İçerisinde camisi, hanı, hamamı, çarşısı ve pazarı vardır. Halkının tamamı Hıristiyan olduğundan kiliseleri de mevcuttur (Kahraman 2010: C-5/1 s.121).

3.1.29. Ahyolu Kalesi (Bulgaristan)

Kuş Sevici vezir tarafından inşa edilmiştir. 1411 yılında Musa Çelebi Rumların elinden alarak fethetmiştir. İçerisinde iki adet hamamı, iki yüz dükkânı vardır fakat bedesteni yoktur (Kahraman 2010: C-5/1 s.122).

3.1.30. Müsevre Kalesi

Tam olarak nerde olduğu bilinmeyen kale, Batlimus Kral kızı Kalopatra adındaki bir genç kız tarafından yapılmıştır. 1411 yılında Musa Çelebi kaleyi fethetmiştir. Kale içerisinde adı geçmeyen hamam ve dükkânlar bulunur (Kahraman 2010: C-5/1 s.123).

3.1.31. Köprü Kalesi (Bulgaristan)

1411 yılında Sultan Musa Çelebi tarafından fethedilen, Kamçı nehri üzerinde yüksek bir zeminde harap toprak bir kaledir. Kalenin bütün halkı Bulgardır. Rivayete göre Kamçı nehrinden uğursuz bir Rus geçip çevre köyleri yağmalamıştır. Bu olaydan sonra Kamçı suyuna girmeye cesaret edilememiştir (Kahraman 2010: C-5/1 s.124-125).

3.1.32. Varna Kalesi (Bulgaristan)

“İsim verilmesi sebebi odur ki 851 [1447] tarihinde II. Murad Han, yani Gazi Hudavendigâr Ceneviz Firengi elinden feth ederken kaleden taşra küffar çıkıp Müslüman gaziler küffar ile allak bullak olup büyük ceng olurken küffarın, İslam ordusunun heybet ve gücüne karşı koymaya güçleri olmadığından kaleye kefereler domuz sürüsü gibi girdiler. Bu kere Sultan Murad Han 7.000 adet seçkin serdengeçti yiğitlere buyurdular ki, "Şu kaleye varana timar ve zeametler bağışlarım" dedi. Bütün Müslüman gaziler kaleye bir baş yürüyüş edip feth eylediklerinde ismine "Varana Kalesinden bozma Varna Kalesi derler. Yapıcısı İsa Nebi asrında Batlimus Ağıştaş'dır. Sonra Ceneviz istila edip daha da genişletmiştir. Devletten devlete kalmış bir yuvadır ki kalesi Karadeniz kenarında dörtgen şeklinde bir şeddadi yapı güzel bir surdur. Fırdolayı büyüklüğü 3.000 adımdır. Hemen bir tarafı karadır. Bütün çevresi hendek içi denizdir. Batı tarafa bakan şehre açılır bir demir kapısı önünde şehre köprü ile geçilip dört köşesinde dört sağlam kuleleri var. Bütün burç ve kuleleri ve beden dışları mazgal delikleri ile bezenmiş ve limana bakar şahane toprak ile süslenmiş sağlam bir hisardır ki hisar içinde mustahfızan haneleri, tahıl ambarları ve bir camii var, çarşısı hamamı yoktur ancak mükemmel cebehanesi ve toprakları çoktur. Toplam (—) yetmiş adet

neferleri her gece "Allah yektir yek" deyip bekçilik ederler. Ulufeleri iskele gümrüğünden gelir. Limanı kible ve doğu tarafına açık olduğundan gemiler demir atıp huzur ile yalamazlar” (Kahraman 2010: C-5/1 s.132).

3.1.33. Mankalya Kalesi (Romanya)

Eserde çok fazla özelliğinden bahsedilmemektedir (Kahraman 2010: C-5/1 s.137).

3.1.34. Tulça Kalesi (Romanya)

1044 tarihinde Sultan IV. Murad tarafından yeniden imar edilmiştir. Kaya üzerine dörtgen şeklinde inşa edilmiş sağlam bir kaledir. İçerisinde bir camiî, buğday ambarı, cebehânesi bulunur (Kahraman 2010: C-5/1 s.152).

3.1.35.. Tatarpınarı Kalesi (Bulgaristan - Romanya)

Silistre'nin Öz eyaletine bağlıdır. Koca Kenan Paşa Özü eyaletinde vali iken yapmıştır. Dört köşeli küçük bir kaledir. Kale içerisinde ası geçmeyen bir cami vardır fakat han ve hamam yoktur (Kahraman 2010: C-5/1 s.156).

3.1.36. Akkirman Kalesi (Romanya)

Fotoğraf 3.15: Akkirman Kalesi (Romanya)

“Dışarıdan bakıldığında üç katlı, alçak duvarlı, sağlam bir kaledir. Kale içinde toplam 1.500 tahta şindire örtülü evler ve bu iç kalede Turla Nehri boğazına bakan topları vardır. Kalenin üç katında da çeşit çeşit mukarnas (Mukarnas (Arapça: صندق م)), İslam sanatında mimari yapılarda görülen geometrik bir bezeme çeşididir. İslam bezeme anlayışında mistik anlam, geometrik biçimler ve düzenlemelerin kurgusunda gizlenmiştir. Evrensel birlik ve denge düşüncesi çokgen ve çok köşeli yıldızlarla somutlaştırılmıştır. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Mukarnas>, müşebbek (Ağ ve kafes gibi örülmüş olan. Küçük tahta parçalarından yapılan oymalı kafes) <https://osmanlica.ihya.org/> ve gömlekli birbiri içerisinde türlü türlü sanatlı yüksek, tamamı iki yüz adet güzel kulesi vardır” (Kahraman 2010: C-5/1 s.162).

Kalenin büyük kapısının önünde ahşaptan asılı bir köprü bulunur. Bu kapının kemeri üzerinde Salsal’ın dişleri ve kemikleri asılıdır (Kahraman 2010: C-5/1 s.163).

3.1.37. Yanıkhisar Kalesi (Romanya)

Romanya'nın Akkirman topraklarında bulunan kale, yuvarlak tahta kubbelidir. Sultan Bayezid-î Velî tarafından inşa edilmiştir. Kale Mehmet Giray Han zamanında Kazakların eline geçmiştir. Bu küçük kalenin han, hamam, çarşısı yoktur yalnızca bir tane mescidi vardır ki eserde adı geçmemektedir (Kahraman 2010: C-5/1 s.168).

3.1.38. Bender Kalesi (Romanya - Bulgaristan)

Fotoğraf 3.16: Bender Kalesi

1484 yılında Bayezid Han Akkirman Kalesi'ni fethettikten sonra Gedik Ahmed Paşa Tatar'a geçit olsun diye bir kule yapar fakat Süleyman Han zamanında Kazaklar o kuleyi yıkmışlardır. Bu olay üzerine Tatar Han Süleyman Han'a bir kale yapılmasını rica etmiştir. Kale yapınca adı ilk olarak Bender'im Kalesi daha sonra bozula bozula Bender adını almıştır. Bender Kalesi, hâlâ Özü Eyaleti'nde Akkirman ile komşu sağlam bir kaledir (Kahraman 2010: C-5/1 s.170).

Kalenin özelliklerine bakacak olursak kayalar üzerine kurulmuş dörtgen şeklinde sağlam bir yapıdır. Süleyman Han'ın Mimarbaşısı Sinan ibn Abdülmennan Ağa bu kaleyi inşa ederken hendese ilmi ile türlü türlü şekilli kuleler, sanatlı ve sağlam burçlar ve kuleler yapmıştır. Toplamda iki kapısı vardır. Kibleye bakan kapıda beyaz mermer

üzerine yazılmış bir yazı göze çarpar. Ve o yazı şu şekildedir: "Âh canım Rukıyye Hanım, âşıkı Macar Mustafa" (Kahraman 2010: C-5/1 s.171). Bu yazı doğrultusunda hattat sanatıyla ilgilendiklerini söyleyebiliriz. Yazının üst kısmında içi mavi, bukalemun nakışlı bir çanak asılmıştır. Buda çinicilikle uğraştıklarını gösterir (Kahraman 2010: C-5/1 s.172). Bender Kalesi varoşunda adı geçmeyen dört adet mescit vardır. Ve yine adı geçmeyen camiler vardır ki bu camilerin minareleri tahtadan yapılmıştır (Kahraman 2010: C-5/1 s.173).

3.1.39. Hotin Kalesi

Fotoğraf 3.17: Hotin Kalesi

Şu anda Ukrayna toprakları üzerinde bulunur. Sultan II. Osman kaleyi fethetmek istemiş fakat başarılı olamamıştır. Savaştan sonra Leh kralıyla Sultan Osman barış anlaşması yapmış ve anlaşma gereği Leh kralı Hotin Kalesi'ni Sultan Osman'a anahtarları, topları, cephaneleri teslim edecek, Osman Han'da Boğdan beyine Hotin Kalesi'ni bağışlayacaktı (Kahraman 2010: C-5/1 s.179).

3.1.40. Soroka Kalesi

Fotoğraf 3.18: Soroka Kalesi

Tuna Nehri kenarında taş bir kaledir. Hakkında eserde çok fazla bilgi bulunmamaktadır (Kahraman 2010: C-5/1 s.179).

3.1.41. Kamanisçe Kalesi

Fotoğraf 3.19: Kamanisçe Kalesi

Ukrayna toprakları üzerinde bulunan tarihi bir Polonya kalesidir. Kamanisçe Leh dilinde taş demektir. Bu kale de taştan yapılmış bir kaledir (Kahraman 2010: C-5/1 s.184).

3.1.42. Gürlev Kalesi

Polonya topraklarında bulunmuş olan bu kale, 1644 yılında İslâm Giray Han zamanında Kardaş Kazak tarafından Leh kralına verilmiştir (Kahraman 2010: C-5/1 s.187).

3.1.43. Topordok Kalesi (Romanya)

Romanya'ya bağlı Erdel vilâyetinde yer alan eski bir yapıdır. Tamamı yedi kapıdan oluşurdu. Hisar içinde üç manastır çanlığı vardır (Kahraman 2010: C-5/1 s.211-212).

3.1.44. Kırilov Kalesi

Özü nehri boyunca sarp taş bir kaledir. Birkaç küçük kiliseleri ve çarşıları vardır (Kahraman 2010: C-5/1 s.221).

3.1.45. Kobilak Kalesi

Özü nehri kenarında dörtgen şeklinde taş yapıttır. Topları birkaç kilisesi ve dükkânları vardır (Kahraman 2010: C-5/1 s.222).

3.1.46. Oman (Aman) Kalesi

Romanya yakınlarında, Seyahatnâmede adı geçen kalenin bazı halk dillerindeki ismi Osmaniçe'dir. Toplamda yirmi bir kapıdan oluşan kalenin eni kalın, duvarı yüksektir. Kale içinde çalışanların cevaplarına göre dokuz bin ev, yetmiş adet kilise ve manastır, sekiz yüz tane dükkân, üç sobalı hamamı vardır (Kahraman 2010: C-5/1 s.224).

3.1.47. İstine Kalesi

Romanya yakınlarında, Seyahatnâmede adı geçen kalenin içerisinde cephanesi, topları, manastırları vardır (Kahraman 2010: C-5/1 s.228).

3.1.48. Sroka Kalesi

Romanya yakınlarında, Seyahatnâmede adı geçen kale Turla Nehri kenarında yer alır. Yüksek bir kale olmasına rağmen küçük bir kaledir (Kahraman 2010: C-5/1 s.229).

Dâr-ı İslâm Kalesi, ünlü Bender-âbâd şeddi menzili: Evliya Çelebi bu güzergâhtan geçerken bir Han kışlasından bahseder. Yalı Ağası İslâm Ağa, büyük ziyafet verip Han'a ve diğer ağalara samur donlar giydirip, Han'a köle ve yorga (yumuşak rahvan) hediye verip Han huzurunda kalpağını çıkarıp, başvurup kullukta oldu (Kahraman 2010: C-5/1 s.230).

3.2. Seyahatnamede Geçen Balkan Şehir Camileri

3.2.1. Eski Zağra Camileri

Seyahatnamede Eski Zağra camileri olarak Hamza Bey Cami, Yeni Cami, Noktacı Cami, Nalbey Cami, Ali Paşa Cami, Tekke Cami isimleri geçmektedir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.493).

3.2.2. Hamza Bey Mektebi

Bulgaristan (Zağra)'da yer alan mektep, diğer adı verilmeyen mekteplerin içerisinde en donanımlı ve sağlam olanıdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.493).

3.2.3. Pravadi - Bektaşı Tekkesi

Şehrin kuzeyinde bağ ve bahçelerin kenarında yapılmış olan bir inşadır. Tekkeyi görenler dünyada eşi benzerinin olmadığını anlatırlarmış. Ahmed Han zamanında Vezir Nasif Paşa tarafından yıkılmıştır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.401).

3.2.4. Pravadi - Yeniçeri Piri Efendi Tekkesi

Bektaşı Tekkesi'ne göre daha bakımlı olduğu ve ulu olduğu söylenir. Piri Efendi ilahi aşk ile Allah adamıdır. Aşıkane ve tasavvufane penç-beyt ilahîleri aşıklar lisanında on iki makam üzerine okunur bir müdevveri vardır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.402).

3.2.5. İbrahim Paşa Cami

Fotoğraf 3.20: Maktül İbrahim Paşa Camisi

Bulgaristan'a bağlı Şumnu eyaletinde bulunan bir camidir. Kubbesi çok yüksek olan camini içi de çok süslü bir şekilde süslenmiştir. İstanbul'da bulunan Rüstem Paşa Cami ile benzerlik göstermektedir. Düzgün bir minaresi olan caminin avlusu, şadırvanı, imareti, bir adet müderrisli medresesi, darülkurrası, sıbyan mektebi, bir adet hamamı

bulunmaktadır. Bunların tamamı Makbul İbrahim Paşa hayratıdır. Caminin bütün imaretleri ve kubbeleri kurşun ile örtülüdür (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.408).

3.2.6. Sofu Mehmet Paşa Cami

Seyahatnâmede adı geçen eski bir camidir. Bulgaristan sınırları içerisinde yer alır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.408).

3.2.7. Beğ Cami

Seyahatnâmede adı geçen eski bir camidir. Bulgaristan sınırları içerisinde yer alır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.408).

3.2.8. Rüstem Paşa Cami

Bulgaristan'ın Ruşçuk eyaletinde bulunan, Mimar Sinan Ağa yapıtı bir camidir. Medrese, darülhadis ve darülkurra yoktur, ama sıbyan mektebi çoktur. Geri kalanı mescitlerdir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.411).

3.2.9. Rusçuk Şehri

Bulgaristan'da yer alan şehrin, Tuna kenarında bir hamamı ve 300 adet dükkânı vardır, ama bedesteni yoktur. Halkı zengin ve tüccardır. Bu yüzden değerli kumaşlar giyerler. Özellikle kadınları yassıbaş ile beyaz şeyh ahası denilen ferace giyerler.

Penez adında akçe kullanırlardı ki bu penez, gümüş ile bakırlı bir çeşit Eflak keferesi yazısıyla kesilmiş bir akçedir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.411).

3.2.10. Yıldırım Han Cami - (Edirne)

Fotoğraf 3.21: Yıldırım Beyazıt Han Cami

Minaresi tuğladan, etrafı kiremitlerle yapılmış eski bir camidir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.415).

3.2.11. Şah Melik Cami

Fotoğraf 3.22: Şah Melek Paşa Cami

150 ayağı, sanatlı bir mermer minberi vardır. Cami Edirne şehrinin ortasında bulunduğu için avlusu yoktur (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.416).

3.2.12. Eski Cami-Edirne

Fotoğraf 3.23: Edirne Eski Cami

Seyahatnâmede adı geçmektedir ve içerisinde küçük kiliseler ve dükkânları bulunur (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.416).

3.2.13. Çelebi Efendi Cami

Seyahatnâmede adı geçmektedir, az bir cemaate sahiptir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.416).

3.2.14. Kabrancı Cami

Seyahatnâmede adı geçmektedir, eski küçük bir camidir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.416).

3.2.15. Emir Çelebi Cami

Seyahatnâmede adı geçmektedir ve cemaati az küçük bir camidir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.416).

3.2.16. Kadı Avni Cami

Seyahatnâmede adı geçmektedir. Oldukça eski bir cami olduğundan bahsedilir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.416).

3.2.17. Katib Balı Cami

Kurşun ile çevrili olan bir mabettir. Minaresi sol taraftadır ve kapısı üzerinde şu yazı bulunur:

Kad büniye'l-mescidi'l-vechi'l-meliki'r-rahman
eş-Şehir bi'l-katibi Balı el-Emin Osman

Zamanu devleti Sultan Bayezid Han

Ce'allallahu mülkehu fi'l-emni ve'l-aman

Li-hdza kad ketebna mine't-tarih

Tekabellallehu'l-mehdi'l-Mennan.

Sene 806 [1402-03] (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.416).

3.2.18. Kurşunlu Cami

Fotoğraf 3.24: Silistre Kurşunlu Cami

Bulgaristan'ın Silistre şehrinde yer alır. Dış avlusu beyaz taş yapı, düzgün minareli içi nur dolu bir camidir. Sinan Paşa tarafından yapılmış olan bu cami dışında başka kurşunlu cami yoktur. Sadece bir kible kapısı mevcuttur (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.2.19. Eski Cami

Bulgaristan'ın Silistre şehrinde yer alır. Tek bir minaresi vardır ve kiremit örtülü bir camidir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.2.20. Akkapı Cami

Bulgaristan'ın Silistre şehrinde yer alır ve kalabalık bir cemaate ev sahipliği yapar (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.2.21. Mahkeme Cami

Bulgaristan'ın Silistre şehrinde yer alır ve kalabalık bir cemaate ev sahipliği yapar (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.2.22. Pazaryeri Cami

Bulgaristan'ın Silistre şehrinde yer alır ve kalabalık bir cemaate ev sahipliği yapar (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.2.23. Haraccı Cami

Bulgaristan'ın Silistre şehrinde yer alır ve kalabalık bir cemaate ev sahipliği yapar (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.2.24. Kale Cami - (Silistre)

Tuna Nehri kenarında bulunan bir ibadethanedir. Bir medresesi bulunur (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.2.25. İsmihan Sultan Cami

Romanya'ya ait Mankalya eyaletinde bulunan cami, bir minareliktir ve kalabalık bir cemaati vardır.

İsmihan Sultan hayratı olan yedi sıbyân mektebi, üç han, üç yüz adet dükkân, bir bedesten, ve bir hamam vardır. Fakat seyahatnâmede adları geçmemektedir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.461).

3.2.26. Sarıca Paşa Cami

Bulgaristan (Zağra)'da yer alan, bir minareli, küçük, eski bir camidir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.489).

3.2.27. Ömer Çerçi Cami

Bulgaristan (Zağra)'da yer alan bir camidir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.489).

3.2.28. Ulu Cami

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alır. Edirne fatihi Gazi Hudavendigar Sultan I. Murad Han'ındır. Yüksek sütunlar ile süslenmiştir. Caminin süslenmesi için avizeleri yoktur. Kapısının üzerinde tarih bulunmamaktadır. Kible kapısına altı basamak taş merdiven ile çıkılır ve ezan okunacak düzgün minaresi vardır. Caminin bütün kubbeleri mavi renkli kurşun ile örtülüdür (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.500).

3.2.29. Şehabeddin Paşa Cami

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alır. Caminin içi oldukça sanatlı, mihrabı ve minberi bu kalemin renklidir. Uzun yeşil renkli bir minaresi vardır. Bütün kubbeleri

kurşun ile örtülü ve bakımlıdır. Küçük bir de avlusu bulunmaktadır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.500).

3.2.30. Yeşiloğlu Cami

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alan aydınlık bir camidir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.2.31. İmaret Cami

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alan bakımlı bir camidir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.2.32. Anbar Kadı Yeni Cami

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alan nur dolu bir camidir. (C-3 2.kitap s.501)

3.2.33. Koruağası Cami

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alan nur dolu bir camidir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.2.34. Köprübaşı Cami

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alan cemaati mutlu bir camidir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.2.35. Tabbağlarıçı Cami

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.2.36. Uğraş Cami

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alan ulu bir dergâhtır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.2.37. Emir Şeyh Cami

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alan, her zaman cemaati olan bir camidir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.2.38. Çelebi Cami

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer almaktadır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.516).

3.2.39. Gül Cami

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alır. Çok eski zamanlarda kilise olarak kullanılırdı (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.516).

3.2.40. Koca Mahmut Paşa Eski Cami

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alır. 18 adet kubbesi bulunur ve şehirde bundan daha büyük ve eski mabet bulunmamaktadır. Şaban Efendi adında bir imamı vardır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.516).

3.2.41. Koca Derviş Mehmet Paşa Cami

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alır. İmaret Cami de derler. Yüksek bir kubbesi bulunur. İçi ve dışı oldukça sanatlıdır. Geniş bir avluya sahiptir ve mavi kurşunlu kubbeler ile sarılmıştır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.517).

3.2.42. Molla Efendi Cami

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alır. Büyük bir cami ve tamamen kurşunla örtülüdür. Sofya'da benzersiz olduğu söylenir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.517).

3.2.43. Eski Siyavuş Paşa Cami

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alır. Daha önceden kilise olarak kullanılırdı (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.517).

3.2.44. Defterdar Cami

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alır ve kalabalık bir cemaati vardır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.518).

3.2.45. Çelebi Cami

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alır, kalabalık bir cemaati vardır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.518).

3.2.46. Şeftali Cami

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.518).

3.2.47. İmaret Cami

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alır. Yaz kış demeden her zaman bolca bereket dağıtırdı (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.519).

3.2.48. Varna Camileri

Varna şehrinin halkı Müslüman, Rum, Yahudi, Ermenilerden oluşmaktaydı. Bu durum Varna şehrinde farklı kültürlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Şehirde bulunan

belli başlı camiler şunlardır: Emir Efendi Cami, Yeni Cami, Tabahane Cami, Müstecib Efendi Cami, Şebşah Kadın Cami.

Bu camiler kitapta adı geçen şehrin büyük camileridir. Evliyâ Çelebi kitapta adı geçmeyen 36 mescitten, derviş tekkelerinden, bekâr tüccar hanlarından bahseder. Şehrin hastanesi ve kervansarayları yoktur (Karaman 2010: C-5/1 s.132). Ve yine kitapta adı geçmeyen çeşmeler vardır. Pîrî Paşa Hamamı adı geçen hoş ve havadar bir hamamdır (Karaman 2010: C-5/1 s.133).

Seyahatnâmede adı geçen bir iskele vardır ve iskelenin başında Boğdan Beyi olan Lepol adlı keferenin bir âbıhayat çeşmesi vardır. İşlek bir yerde olduğu için bu suyun can besleyen olduğundan bahsedilir. İskele Rum, Arap ve Acem iskelesidir (Karaman 2010: C-5/1 s.133).

Şehrin önde gelen insanları çuka ferâceler giyip çoğu tüccardı. Fakirler ise Tatar kalpağı, kışın Kutmen kürkü ve Merzifon bezi kapama giyerlerdi. Şehrin kadınları beyaz abâ ferâce giyerlerdi. Beyaz saflığın, edebin simgesiydi ve bunun için beyaz tercih ediliyordu. Şehirde dârülkurrâlar, medreseler, dârülhadis ve ziyafet evi imaretleri yoktu. Şehirde meşhur iki mektep vardır.

1- Şeyh Müstecib Efendi Mektebi

2- Pîrî Paşa Mektebi

Şehrin üzümü, şırası ve köfteleri çok meşhurdur. Evliyâ Çelebi kitabında, Devne nehri kenarında bir namazgâhtan bahseder ve civarda böyle hıyâbân namaz kılınan ibadet yeri olmadığını söyler (Karaman 2010: C-5/1 s.133).

3.2.49. Akkirman Kalesi Varoşundaki Camiler

Akkirman kalesinin varoşundaki camiler Sultan Bayezid Cami, Mengli Giray Han Cami, Vaiz Cami, Sultan Selim Han Cami şeklindedir.

3.3. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehir Mektepleri

3.3.1. Kurşunlu Cami Mektebi - (Silistre)

Kur'an-ı Kerim öğretilen bir Sıbyân Mektebidir ve büyük bir vakıftır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.3.2. Eski Cami Mektebi - (Silistre)

Bu mektepler ebced okuyan küçük çocuklar ile dolu öğretim yuvalarıdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.3.3. Mahkeme Cami Mektebi - (Silistre)

Bu mektepler ebced okuyan küçük çocuklar ile dolu öğretim yuvalarıdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.3.4. Derviş Efendi Mektebi - (Silistre)

Bu mektepler ebced okuyan küçük çocuklar ile dolu öğretim yuvalarıdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.3.5. Akkapı Mektebi - (Silistre) I

Bu mektepler ebced okuyan küçük çocuklar ile dolu öğretim yuvalarıdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.3.6. Sabuncuzade Mektebi - (Silistre)

Bu mektepler ebced okuyan küçük çocuklar ile dolu öğretim yuvalarıdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.3.7. Haraccı Mektebi - (Silistre)

Bu mektepler ebced okuyan küçük çocuklar ile dolu öğretim yuvalarıdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.3.8. Çarşı Mektebi - (Silistre)

Bu mektepler ebced okuyan küçük çocuklar ile dolu öğretim yuvalarıdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.438).

3.3.9. Dede Mektebi

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alır. Kapısında şu yazar:

Rûh-ı Kudsî kasd edip tarih ana

Dedi tarihin Bekir "Havrun cemil" (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.4. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehir Tekkeleri

3.5. Filibe Derviş Tekkeleri

3.5.1. Celvetî Tekkesi (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.5.2. Kadirî Tekkesi (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.5.3. Gülşenî Tekkesi (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.5.4. Batova Sultan Tekkesi (Bulgaristan)

Velî Gazi Evrenos ve Mihâloğulları'ndan Arslan Bey tarafından yapılmıştır (Karaman 2010: C-5/1 s.136).

3.6. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehir Hamam ve Kaplıcaları

3.6.1. Çifte Hamam

Fotoğraf 3.25: Çifte Hamam

Bulgaristan (Zăgăra)'da yer alıp seyahatnâmede adı geçen bir hamamdır. (C-3 2.kitap s.494)

3.6.2. Alaca Hamam

Bulgaristan (Zăgăra)'da yer alıp seyahatnâmede adı geçen bir hamamdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.494).

3.6.3. Küçük Hamam

Bulgaristan (Zăgăra)'da yer alıp seyahatnâmede adı geçen bir hamamdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.494).

3.6.4. Paşa Hamamı

Bulgaristan (Zăgăra)'da yer alıp seyahatnâmede adı geçen bir hamamdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.494).

3.6.5. Yeni Hamam

Bulgaristan (Zăgăra)'da yer alıp seyahatnâmede adı geçen bir hamamdır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.494).

3.6.6. Sunkur Beğ Hamamı

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alan eski bir hamamdır. Şehzade Çelebi tarafından düzeltilmiştir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.519).

3.6.7. Avratlar Ilıcası (Kaplıcası)

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde yer alır. Kadınlara çok faydalı olduğu söylenir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.519).

3.6.8. Köstence Ilıcası

Romanya toprakları içerisinde yer alır. Havuzu küçük, suyu çok sıcak olamayan bir kaplıcadır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.544).

3.6.9. Aydos Ilıcası

Kaplıcanın suyunun insan vücuduna çok faydalı olduğu, girdiğinde keseye ve sabuna gerek kalmadığından bahsedilir. Kaplıcadan kırk sabah aç karnına su içenin hastalıklarından kurtulduğu söylenir. Hatta gümüş olan bir yüzüğün bu suya değdirildiğinde altın gibi parladığından da bahsedilir.

Seyahatnâmede geçen bir başka olaya, Süleyman Han'ın çok fazla sefere çıktığından nikriz diğer bir adıyla gut hastalığına yakalandığından bahsedilir. Han bir gece İstanbul'dan kalkıp bu kaplıcaya gelir ve yedi kez suya girince ayakları rahatlar ve halsizlikten yığılır kalır. Sonrasında ayaklarını bir kez de çamura sokan Süleyman Han'ın ayaklarındaki hastalık şişer ve yanında getirdiği hekim şişkinliğin deşilmesi gerektiğini anlar. Han'a belli etmeden nezaketten ayaklarını öper ve ağzındaki neşterle şişkinliği patlatır ve irini akıtır. Bu sayede Süleyman Han Aydos kaplıcasında şifa bulur.

Bu nedendir ki her yıl Temmuz ayında panayırlar düzenlenir ve insanlar bu kaplıcada derdine deva bulur (Karaman 2010: C-5/1 s.124).

3.7. Seyahatnamede Geçen Balkan Şehir Medreseleri

3.7.1. Karagöz Paşa Medresesi

Fotoğraf 3.26: Karagöz Paşa Medresesi

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.7.2. Şehâbeddin Paşa Medresesi

Bulgaristan'ın Filibe eyaletinde yer alır (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.501).

3.7.3. Aya Anastansiye Manastırı

Bulgaristan'da Süzebolu şehrinin karşısında bir ada üzerinde yer alır. Yılda bir kere kefereler toplanıp ayin yaparlardı (Karaman 2010: C-5/1 s.121).

3.7.4. Akkirman Kalesi Varoşundaki Medrese

1- Selim Han Medresesi

Dârülhadis ve dârülkurrâsı mevcut değildir. On yedi tane sıbyân mektepleri bulunur fakat şifa evleri, hastaneleri ve kervansarayları yoktur (Karaman 2010: C-5/1 s.164).

3.8. Seyahatnâmede Geçen Balkan Şehir Sarayları

3.8.1. Paşa Sarayı

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde Vitoş Dağı'na bakan süslü vezir sarayıdır. İçerisinde has gılman odaları, kiler, mutfak ve hamam bulunur (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.516).

3.8.2. Yakup Ağa Sarayı

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.516).

3.8.3. Koca Mehmet Ağa Sarayı

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.516).

3.8.4. Koca Peltek Yakup Çavuş Sarayı

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.516).

3.8.5. Molla Sarayı

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.516).

3.8.6. Gınayi Efendi Sarayı

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde dir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.516).

3.8.7. Durganlı Ağa Sarayı

Bulgaristan'ın Sofya şehrinde dir (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.516).

3.8.8. Güzelce Ali Paşa Sarayı

Romanya'ya ait Babadağ köyünde bulunur (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.472).

3.8.9. Bekir Ağa Sarayı

Romanya'ya ait Babadağ köyünde bulunur (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.472).

3.8.10. Serdar Solak Sarayı

Romanya'ya ait Babadağ köyünde bulunur (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.472).

3.8.11. İmam Sarayı

Romanya'ya ait Babadağ köyünde bulunur (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.472).

3.8.12. Mütevellı Sarayı

Romanya'ya ait Babadağ köyünde bulunur (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.472).

3.8.13. Voyvoda Sarayı

Romanya'ya ait Babadağ köyünde bulunur (Kahraman ve Dağlı 2006: C-3/2 s.472).

3.8.14. Özü Eyaleti (Bulgaristan - Romanya)

3.9. Seyahatnamede Geçen Balkan Şehirlerinde Giyim, Kuşam

Samur kürkü, sansargiller familyasından, Avrupa'nın kuzeyinden Kamçatka'ya kadar yaygın bir alanda yaşayan, yumuşak ve ince tüylü çok makbul postu için avlanan, kısa kuyruklu, küçük, memeli hayvandan yapılan bir kürktür (<http://www.lugatim.com>).

3.9.1. Akkirman Ovası (Romanya) Giyim - Süsleme

Melek Ahmet Paşa, Mehmet Giray Han'ı Akkirman şehrinden cevahir (pırlanta, elmas, zümrüt, yakut gibi değerli taş) ve murassâ (değerli taşlarla süslü) eyer, koşum, gaddâre (büyük bıçak), altın zincirli bir Arap atı ile karşılaşmıştır.

Buradan yola çıkarak Akkirman'da maden olarak altın, elmas gibi değerli taşların süsleme sanatında kullanıldığını ifade edebiliriz. Karşılama sonrasında Han otağa gitmiştir ki burada hem göçebe hayata hem de otağın yapıldığı kumaş parçasına dikkat çekmek gerekir.

Han ile Paşa sabah kahvaltısı yaptıktan sonra sıra el yıkamaya geçmiştir ki bu değerli taşlar burada kullanılan eşyalarda da karşımıza çıkar. Han ellerini mücevher leğen ve ibrikle yıkamıştır.

Tütsü geleneği o zamanlarda da varlığını hissettiriyor ki Paşa Han'a tütsü hediye ediyor (Karaman 2010: C-5/1 s.231).

Paşa, Han huzuruna gelince: "Padişahım, Osmanlı'nın emrini yerine getirip din düşmanından intikam alıp gazan mübarek ola" diyerek Han'ın başına değerli sorguc-ı padişahı (tüy demeti) geçirmiş, mücevher kılıflı kılıcı kemerine bağlamış, cevahir çârkab tirkeş, değerli taşlardan yapılmış Sultan Murad Han kuşağı, bir mücevher ve murassa hançer, altın işlemeli giysileri Han'a vermiştir. Birçok mirzalara zırh, zereh-külâh, kılıç ve okluklar da verilmiştir (Karaman 2010: C-5/1 s.232).

3.10. Kırklise Şehri (Kırklareli) ve İnanç

Şimdiki adı Kırklareli olan bu şehir I.Murat zamanında Osmanlıların eline geçmiştir. Evliyâ Çelebi eserinde şehir şu şekilde geçer: I.Murat şehri fethetmeden önce şehirde yaşayan bir kadından dokuz ay on gün içerisinde kırk tane kız çocuğu doğmuştur. Sonrasında I.Murat şehri fethedip adını Kırknisa koymuştur.

Şehrin içinde seyahatnâmede adı geçmeyen camiler, mescitler, tekkeler, esnaf dükkânları, bedestenler, sibyan mektepleri, çeşmeler, kahvehaneler bulunur (Karaman 2010: C-5/1 s.120).

3.11. Diğer Unsurlar

3.11.1. Devne Değirmenleri (Bulgaristan - Romanya)

Bütün Dobruca halkının bu değirmenlere geldiği, yaz kış âbı-hayat suyunun aktığı seyahatnâmede geçer. Devne ovasında Melek Ahmet Paşa'nın görmüş olduğu bir rüya vardır: "Evliyâ sâlih rüyam odur ki, rüyamda çömelip abdest alırken arkama biri bir parmak atınca hemen sıçrayıp gördüm ki birkaç pösteki kürkü giymiş Kazaklar. Hemen öfkelenip elimdeki misvak ile birkaçının başlarını yarıp kanlarından sen, bizim Rıdvan Halife ve birkaç ağalarımız kanları yalayıp içtiniz ve Çerkez Ali, Arpa Emimi Mustafa Ağa, Kürt Haydar ve Elvend Ağalar da sizin Rus kanlarını içtiğinizi görüp

onlar da kanlarından yalayıp hepiniz kanları tükürdünüz” dedi (Karaman 2010: C-5/1 s.126).

Bu rüya üzerine Ruslar Varna şehrine saldırmış ama başarılı olamamışlardır (Karaman 2010: C-5/1 s.129).

Savaş kazanıldıktan sonra büyük şenlikler edildi ve bu şenliklerde dankiyolar (tuluma benzeyen bir çalgı aleti) çalındı. Günümüze ulaşan bazı müzik aletlerinin o zamandan beri kullanıldığını anlıyoruz. Savaş sonunda Yusuf Kethüda’ya samurdan yapılmış hilat-î fâhire (çok değerli olan bir kaftan) vermiştir (Karaman 2010: C-5/1 s.130).

Hilat-î fâhire, padişahların ödüllendirmek ya da gönül almak için birine giydirdikleri çok değerli kumaş ve kürkten yapılmış kaftandır (<http://www.lugatim.com>).

Bulgaristan ve Romanya dolaylarında kitaptan anlaşıldığı üzere el işçiliğine, dokumacılığa önem verilmiştir.

3.11.2. Yılan Adası (Romanya)

Ormanların ve ağaçların bol olduğu bu adada farklı çeşitlerde vahşi hayvanlar ve kuşlar bulunur. Tüm bunlarda beraberinde avcılığı zorunlu hale getirmiştir. Gücügen diğer adıyla atmaca olan kuşu avlayıp kanatlarından ok yeleği yapmışlardır. Adada her yıl seksen-doksan bin civarında sığır öldürülüp Kili pastırması yapılan mezbaha evleri mevcuttur (Karaman 2010: C-5/1 s.153).

3.11.3. İsmail Şehri (Bulgaristan - Romanya)

İsmail şehri adı verilen bu yerin ilk kurucusu Salsal Kraldır. Malik Eşter hazretleri, Salsal’ı öldürüp Boğdan Kazakları elinden almıştır. Günümüzde de Malik Eşter makamı bu şehirde vardır. Malik Eşter’in kelime manası gözü yırtık demektir. Malik hazretleri, Kırım adasında Bahçesaray mezarlığında ok ve yayıyla gömülüdür.

Eski Türk geleneklerinde de eşyalarıyla gömülme sıklıkla karşımıza çıkar ki bunun sebebi Gök Tanrı inancına dayanır. İsmail şehrinin bu adı almasına sebep olan olay 1484 yılında Sultan Bayezid-î Velî'nin İsmail adındaki kaptanın bu şehri fethetmesidir.

Şehirde herhangi bir kale mevcut değildir ve adı geçmeyen birçok cami bulunur. Eflâk, Boğdan, Rum, Ermeni ve Yahudi halkıyla dolu bir şehirdir (Karaman 2010: C-5/1 s.154-155).

Şehir içinde adı geçmeyen yedi adet han ve bir hamam bulunur. Şehrin önde gelenlerinden Ermenioğlu, Muradoğlu ve Yeniçeri serdarı Kepeç Ali Beşe samur diğerleri kuzu ve tilki kürkü giyer ve başlarına Tatar kalpağı takarlardı. Yine burada da avcılık ve dokumacılıkla ilgili sanatlar baş gösteriyor (Karaman 2010: C-5/1 s.155).

3.11.4. Çalgı Aleti

1- Zurna

Fotoğraf 3.27: Zurna

2- Hâkâni kösleri (savaşlarda, törenlerde at, deve ya da araba üzerinde taşınan, işaret vermekte kullanılan, bakır üzerine deve derisi geçirilerek yapılmış çok büyük davul)

Fotoğraf 3.28: Hâkâni Kös

3- Ud

(Karaman 2010: C-5/1 s.234).

Fotoğraf 3.29: Ud

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi üzerine yapılan bu çalışmada, maddi kültür unsurlarının tespiti yapılmış ve bu unsurlar başlıklara ayrılarak sınıflandırılmıştır. Evliyâ Çelebi'nin gezdiği yerler (Balkan Şehirleri) başlık altına ayrılarak inceleme yapılmıştır. Bu bölgelerde bulunan kültürel unsurlar arasında özellikle camiler, kaleler ve hamamlar yer almaktadır. Eser incelendiğinde karşımıza 78 kale, 58 cami, 9 hamam, 12 mektep, 6 tekke, 3 kaplıca, 3 medrese, 1 manastır, 13 saray, 1 değirmen çıkmaktadır. Fakat eserde sadece adı geçen ve Evliyâ Çelebi'nin hakkında bilgi vermediği birçok yapıttan da bahsedebiliriz.

Çelebinin bahsettiği yapıtların bazılarında günümüzde ulaşamamaktadır. Buna sebep olan etmenlerden başta geleni, Balkan şehirlerinin Osmanlı'nın elinden çıktıktan sonra yapılan savaşlar dolayısıyla harap edilip, yakılıp yıkılmış olmasıdır.

Çelebi yıllar boyunca çok geniş bir coğrafyayı gezmiş ve gezerken gördüğü, yaşadığı, duyduğu her şeyi kaleme almıştır. Eser içerisinde verilen bilgilerle o döneme gitme, o dönem dünyası hakkında bilgi sahibi olma ve anlama fırsatı bulmaktayız.

Yapılan çalışmada mimariden sanata, eğitimden müzik aletlerine, giyimden kuşama kadar pek çok kültürel unsur tespit edilip, yazılmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda halk edebiyatı ürünleri, müzik, sanat, giyim gibi kültürel unsurlara ulaşılmıştır. Tespit edilen her unsur yer aldığı ülke (eserde bahsedildiği kadar) geçtiği sayfa numarasıyla birlikte verilmiştir.

Kültürel boyutta düşündüğümüzde her yapıt aslında kültürün ta kendisidir. Çünkü eserde yer alan yapıtların genelde bir hikâyesi ya da efsanesi bulunmaktadır. Örneğin bir kaleye verilen adın neden o ismi aldığı o kaleyi fetheden kişinin, hangi zorluklardan geçtiği ve gösterdiği kahramanlıktır.

Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi, dini yapı ve mekânlarla ilgili geniş bilgiler içermektedir. Seyahat sırasında gezdiği yerler göz önünde bulundurulduğunda, özellikle Bulgaristan çevresinde dini yapılarla ilgili geniş bilgilere rastlanmaktadır. Çelebi gezdiği coğrafyalarda sadece dini yapılardan değil, dini yapılar dışında kalan sivil mimari yapılardan da bahsetmektedir. Cami, mescit, medrese, türbe, tekke gibi yapıları dini mimari içerisinde; hamam, çeşme, kervansaray, giyim, çalgı aletleri gibi eserleri ise halk mimarisi başlığı altında değerlendirebiliriz.

Çalışmamız göstermektedir ki, seyahatnameler yazıldıkları dönemin tanıkları gibidirler. Bugüne kadar yazılmış her bir seyahatnameler mukayeseli olarak karşılaştırıldığında, aynı dönem ve farklı coğrafyalarda insanlık tarihinin gelişimi ve kültürel unsurların varlığı tespit edilmiş olacaktır. Kültür, üretilen ve yaşatılması gereken bir hazine gibidir. Bunun taşıyıcısı da toplumdur.

KAYNAKLAR

- Alp, İlker (2008). *Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları 2008/2.
- Basat, Metin Ezgi (2013). “Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek”. *Milli Folklor Dergisi*, 100: 61-71.
- Diker, Oğuz ve Deniz, Taşkın (2016). *Coğrafya ve Tarih Perspektifinden Somut Kültürel Miras ve Türkiye*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Güvenç, Bozkurt (1996). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: VII. Baskı, Remzi Kitabevi Yayınları.
- İlgürel, Mücteba (1995). “Evliya Çelebi (ö. 1095/ 1684 [?]) Büyük Türk Seyyahı” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Elbistan-Eymir*, Ankara: TDV, 11: 529-533.
- Kaplan, Mehmet (2004). *Kültür ve Dil*, 17. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karadağ, Metin (1999). “Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Balkanlarla İlgili Efsaneler”. *Folklor / Edebiyat*, 17: 195-200.
- Kılıç, M. Tayyip (2015). “Evliya Çelebi ve Seyahatname İle İlgili Türkçe Bir Bibliyografya Denemesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4 (1): 245-282.
- Kiel, Machiel (2002). “Koron, Yunanistan'da Mora Yarımadasında Tarihî Bir Şehir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara TDV Yayınları, 26: 208-209.

Kiel, Machiel (2005). “MODON, Yunanistan'da Mora Yarımadasının Güneybatı Kesiminde Tarihi Bir Şehir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara TDV Yayınları, 30: 222-224.

Kiel, Machiel (2007). “PRAVADİ Bulgaristan'da Bugün Provadya Adıyla Anılan Tarihi Bir Şehir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara TDV Yayınları, 34: 339-340.

Oğuz, Esin Sultan (2011). “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı”. *Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters*, Cilt / Volume 28 (2): 123-139.

Oğuz, M. Öcal (2013). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayınları 10.

Sharma, Anita ve Dalip Malhotra (2007). *Personality and Social Norms*, Concept Publishing Company. New Delhi (INDIA).

Tezcan, Nuran (2009). “Seyahatnâme - Evliya Çelebi'nin On Ciltten Oluşan Büyük Eseri” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV, 37:16-19.

Turhan, F. Sel vd. (2005). “Osmanlı Dönemi Balkan Şehir Tarihi: Bosna, Macaristan ve Yunanistan Şehirleri”, *Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi*. 2005, 3 (6) :7-150.

Uğurlu, Serdar (2010). *Gelenek ve Kimlik İlişkisi*, Basılmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve edebiyatı Anabilim Dalı.

http://www.chiosonline.gr/ortacag_sakiz_adasi_kalesi.asp, Erişim Tarihi: 15.05.2018'de erişildi.

https://www.wikiwand.com/tr/Navarin_Kalesi Erişim Tarihi: 23.02.2018'de erişildi.

<http://midilliadasi.com/kaleleri/> Erişim Tarihi: 13.03.2018'de erişildi.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCzebolu> Erişim Tarihi: 19.04.2018'de erişildi.

